

ÇİFTÇİYİ TOPRAKLANDIRMA KANUNUNUN İHTİVA ETTİĞİ HÜKÜMLER VE BUNLARIN MEMLEKETİN TOPRAK VE ZİRAAT REFORMUNUN TAHAKKUKUNDA OYNADIĞI ROLLER

Doçent Dr. Bülent Köprülü

Giriş :

Türkiyede toprakla iştilal eden halk, memleket nüfusunun büyük bir ekseriyetini teşkil etmektedir.

İstatistiklerin gösterdikleri veçhile, Türkiyede bugün çalışan nüfusun % 76,4 ü ziraatle iştilal etmekle, milli gelirin yarısından fazlasını ve ihracatımızın da % 93 ünü topraktan elde edilen mahsuller teşkil etmektedir¹.

Görülüyor ki, memleketimizde toprak mes'eleleri çok mühim bir mevki işgal etmektedir. Gerçekten yurdumuzun bünyesi iktisadî ve hukukî bakımdan ziraat ile yakından alâkadar bulunmakta, başka bir deyimle Türkiye, ziraat ekonomisine istinat eden bir memleket olarak tezahür etmektedir.

1) İstatistiklere nazaran 1945 senesinde memleketimizde ziraatle iştilal edenlerin yekûnu 5.809.698 kişiye balığ olmaktadır. Diğer sahalarda çalışanların miktarı 1.816.692 olup faal nüfusun umumi yekûnu 7.626.390 kişidir. (İstatistik Yılığ, cilt 19, Ankara, 1951, sah. 106, tablo 43.)

Türkiyenin milli gelirini tesbit etmekle vazifelendirilmiş olan milli gelir etüd grubu yaptığı incelemeler neticesinde milli geliri şu şekilde tesbit etmiştir:

Milli Gelir:	
Ziraatte	: 5.532.000.000
Sanayide	: 1.662.600.000
Ticarette	: 921.200.000
Devlet hizmetlerinde	: 912.400.000
Ulaştırma işlerinde	: 430.300.000
Serbest hizmetlerde	: 345.000.000
Mesken gelirlerinde	: 315.000.000
Banka ve sigorta işlerinde:	106.000.000

Yekûn : 10.224.500.000

(Cumhuriyet Gazetesi, 3 Aralık 1952 tarihli sayısı, sah. 3, sütun 6, İst.)

Bu keyfiyet ecdadımızın Anadoluya yerleşmesinden beri müşahade edilen bir hakikat olarak gözlerimize çarpmaktadır.

İşte bu sebeplerden dolayı memleketimizin ziraat ve toprak münasebetleri sahasındaki kalkınması, inkişafı, yurdun refah ve kültür seviyesinin de ilerlemesini intaç edecek ve endüstri bakımından daha müsait terakkiler meydana gelebilecektir.

Memleketimizin iktisadî temeli toprağa bağlı bulunduğundan bu husus ve ziraatle ilgili mes'eleler büyük bir ehemmiyet arz etmektedirler. Bu bakımdan toprak münasebetlerini zirai reformu da istihdaf eder bir şekilde tanzim eden hukukî kaidelerin önemi kendiliğinden anlaşılmaktadır.

Görülüyor ki, bir memleketin hayatında toprak münasebetlerini meydana getiren, ekili ve dikili yerlerin büyüklük, miktar, verim kabiliyeti, bunlar üzerinde çalışanların durumu ve çalışma şekilleri, gerek toprağın statüsünü ve gerekse bunun üzerinde cereyan eden çeşitli faaliyetleri tanzim eden hukukî kaideler, Devletin bu vadiye ittihaz edeceği zirai, iktisadî ve hukukî yollar ve siyaset çok önemli birer problem olarak ortaya çıkmaktadır. Yurdumuz için ise bu hususların değeri, üzerinde münakaşa edilemez bir hakikat olarak tezahür eden vakialardır.

İlave edelimki, bugün bizde bu konularda hayli ilerlemeler kaydedilmiş ise de yapılan faaliyetler henüz istihdaf olunan bir seviyeye ulaşamamışlardır. Yurdumuzda el'an birçok bölgelerde topraklar iptidaî vasıtalarla işletilmektedirler.

Gerçekten bu hususları başlıca dört nokta da tesbit etmek mümkündür² :

2) Türkiyede bugün toprak üzerinde çalışanlar ile ziraate müsait toprakların genişliği ehemmiyetli bir meselenin meydana gelmesine sebebiyet vermektedir.

Gerçekten, memleketimizin nüfusu, ülkenin Trakya 23,485 ve Anadolu 743.634 olmak üzere cem'an 767.119 Kilometre kareye varan büyüklüğüne nazaran az ise de (takriben 21 milyon) ziraatle istigal edenleri, toprak temini bakımından oldukça nazik bir durumda bırakmaktadır.

İstatistiklere nazaran, bizde ziraate elverişli verimli topraklar, ziraatle istigal edenlerin adetlerinin büyük olmalarından dolayı pek fazla değildir. Bugün memleketimizde ekili yerlerin kilometre başına takriben iki yüz e yakın insan düşmektedir. Halbuki bu durum Yunanistanda 181, İtalyada 161, Bulgaristanda 134, İspanyada 125, Belçikada 98, İngilterede 83, Romanyada 74, Fransada 34, Amerika Birleşik Devletlerinde 17 ve Kanadada 17 kişidir. (Ali Tanoğlu, Türkiyede çiftçi nüfus yoğunluğu mes'alesi, İktisat Fakültesi Mec. sayı 1-2, sah. 51.) (Ömer Celâl Sarç, Türkiye Ekonomisinin Genel Esasları, İst. 1949, sah. 42.)

Görülüyor ki, memleketimizde kilometre kare başına umumi olarak aşağı yukarı 28 kişi düşmektedir. Fakat ekili yerlerin beher kilometre karesine 200 e yakın insan tesaduf etmektedir.

Bu durum su iki husustan nes'et etmektedir:

a) Türkiyede toprak ile uğraşanların miktarının, memleketin faal nüfusunun

a) Toprakların sulanması, pek çok yerlerde tabii ve gayri muayyen bir sulama vasıtası olan yağmur sularına istinat etmektedir.

b) Toprağı işletmek için kullanılan istihsal vasıtaları birçok bölgelerde henüz iptidai bir durumda bulunmaktadır.

İlave edelim ki, yurdumuzda, son zamanlarda ziraatin teknik vasıtalarla yapılması, hiss olunur bir şekilde gelişmektedir.

c) Toprağın bünyesi mahdut yerlerde sun'i maddelerle takviye olunmaktadır.

büyük bir kısmını teskil etmesi (% 76,4 ünü);

b) Türkiyede ziraate müsait arazinin, yurt topraklarının büyüklüğüne nazaran az oluşu;

Bugün memleketimizde toprakların en son istatistiklere nazaran ancak % 17,3 ekilebilmektedir. (İstatistik Yıllığı, cilt 19, Ankara 1951, sah. 230.). Halbuki bu durum Yunanistanda % 18, Yugoslavyada % 30,8, Bulgaristanda % 39,6, Romanyada % 45,3, Macaristanda % 60,3, İtalyada % 41,9, İspanyada % 31,2, Fransada % 37,6, İngilterede % 23,1, İskoçyada % 15,3, Hollandada % 31,4, Belçikada % 33,5, Amerika Birleşik Devletlerinde % 17,3 ve Kanadada % 2,7 dir. (Ali Tanoğlu, a. g. Makale, sah. 51 ve Sn.)

Demek oluyor ki, yurt arazisinin yalnız genişliği toprak münasebetleri bakımından kâfi gelmemekte, bilhassa bu toprakların ziraate müsait olup olmamaları keyfiyeti de mühim bir rol oynamaktadır. Başka bir ifade ile yurt içinde ekilmeye müsait topraklarla, toprak üzerinde çalışan nüfusun miktarı birbirleriyle yakından ilgili bulunmakta ve bunların birbirlerine nisbeti ise; memleketimiz bakımından bugün için bizleri pek te memnuniyet verici bir neticeye ulaştırmamaktadır.

Bir müellifin de dediği gibi, burada hakikatte yalnız Türkiyenin değil, hektar başına alınan verim de hesaba katıldığı takdirde, büyük sanayi memleketlerinin yanında bütün tarım memleketlerinin güç durumu, bu yerlerde bir çiftçi nüfusu fazlalığı (surpopulation agraire) problemini ortaya çıkarmaktadır.

(A. Reithinger, Le Visage Economique De L'Europe, Claude Bourdet tarafından fransızcaya tercüme, Paris 1937, sah. 30-48. Ali Tanoğlu, a. g. Makalesinden naklen.)

Yurdumuzun birçok bölgelerinde bir hektara, yani on dönümlük bir yere takriben 1 1/2 - 2 1/2 kental tohum ekilmekte ve bu tohumlardan hektar başına ancak 8-10 kental buğday istihsal olunmaktadır. Bu miktar da verim bakımından ancak % 6-7 nisbetini aşmamaktadır.

İlave edelimki, ziraate müsait yani ekilebilen toprak miktarı bizde bugün için az ise de, yurt topraklarının memleket nüfusuna nazaran geniş olması, bunların bazılarında yapılması mümkün görülen işlahat, onları ziraate müsait bir hale koyacağından bu mahzurun da zamanla önlenbilmesi mümkün olabilecek, bu şekilde de bir çiftçi nüfusu fazlalığı mes'elesinin halli imkân dahilinde olacaktır. Bu netice ise memleketimiz için memnuniyet verici bir durumdur. Keza zirai istihsalin maki-neleşmesi de ziraatle istigal eden faal insan unsurunun miktarını da azaltmaktadır. Ayrıca muhtelif sanayi subelerinin gelişmesi de ziraatle istigal edenlerin bir kısmını bu sahalara çekmektedir. (René Dérobert, Essai sur la Crise Agraire, sah. 19, Lausanne 1940.)

d) Toprağın statüsü, toprak üzerinde çalışanların durumu ve çalışma mes'eleleri ve bu konu ile ilgili sair hususlar etraflı ve tam mânası ile ihtiyaca cevap verebilecek kaidelerle henüz tanzim olunmamıştır³⁾.

Yukarıda da tebarüz ettirildiği veçhile, yurdumuzun zirai - iktisadî bünyesi çok geniş ölçüde toprağa bağlı bulunduğundan ve faal insan unsurunun büyük kısmı toprakla iştigal ettiğinden toprak üzerinde çalışanlarla, bunların üzerinde çalıştıkları toprağın statülerini tayin ve her türlü toprak münasebetlerini tanzim eden etraflı hukuk kaideleriyle bunların tatbik şekilleri hayatî bir mahiyet arz etmektedir.

Netice itibariyle, toprak ve zirai münasebetleri tanzim eden ve zirai reformu gereken şekilde sağlayacak hukukî kaidelerin değeri, memleketimiz için büyük bir kıymet ve mâna taşımakta ve hukukî mevzuatımızda da ehemmiyetli bir yer işgal etmektedir.

Bu mülâhazalar, aynı veya müşabih hususiyetleri ihtiva eden memleketler için de varit bulunmaktadır⁴⁾.

Yurdumuzda dün olduğu gibi, bugün de toprak münasebet ve icaplarına büyük ehemmiyet verilmiş, toprakla uğraşanların sembolü olarak kabul olunan köylü (çiftçi), memleketin efendisi telâkki edilmiştir.

29/10/1923 tarihinde teessüs eden Cumhuriyet devrinde toprak reformu ve bunu sağlayacak mevzuatın hazırlanması vadisinde oldukça önemli çalışmalar yapılmıştır. Henüz etraflı bir toprak ve zirai reform kanunu mer'iyete konulamamış ise de, muhtelif tarihlerde isdar olunan kanunlarda bu hususlarla ilgili hükümlere rastlanmakta ve nihayet 11/6/1945 tarihinde kabul olunan Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu 15/6/1945 tarihinde mer'iyete girmiş bulunmaktadır.

Bu kanun, yurdun bütün ziraat topraklarında tatbik olunan ve zirai reformu sağlayan, toprak ve iş münasebetlerini tanzim eyleyen, hususî

3) Türkiyede ziraat topraklarının buldukları bölgeler bazı mühim hususiyetler arz etmektedirler. Bu hususiyetler ise bizde zirai sahada bir takım güçlükler meydana getirmektedir. Bugün Anadoluda birçok bölgelerde ziraat toprakları engebeler ve sair tesislerle diğer ülkelerde görülmeyen bazı vasıflar arz etmektedir. Gerçekten Anadoluda birçok yerlerde ziraat arazisi toplu bir halde olmayıp bil'âkis serpinti halinde öteye beriye dağılmış bulunmaktadır. Bu durum ise bir iktisadçının dediği gibi, ziraat yerlerinin Türkiye arazisi içinde adacıklar halinde kalmalarına âmîl olmuştur. (Ömer Celâî Sarç, a. g. e., sah. 44 ve Sn.) Görülüyorki, bu tabii durum nüfusun ziraate müsait bu kabil yerlerde toplanmasına sebep olmuştur. Bu yerlerin arasında kalan topraklar ise nüfus bakımından bunlara nazaran nisbeten fakir bulunmaktadır.

4) Michel de Juglart, Droit Rural, cilt I, L'Exploitation Rurale, sah. 10 ve Sn. Paris, 1949.

intikal kaidelerini ihtiva eden, ziraat topraklarını mümkün mertebe malikinin elinden çıkmasına ve bunların ziraî işletmenin ihtiyaçlarına cevap veremeyecek derecede çok küçük parçalara bölünmelerine mani olan ve ziraat arazisine gereken her türlü kredilerle istihsal vasıtalarını temin eden, arazi malikinin tasarruf haklarını daimî bir şekilde bazı takyidi hükümlerle hususî esaslara tâbi tutan ve bazı ahvalde yapılacak iç kolonizasyon hareketlerini mümkün kılacak surette çeşitli hükümleri muhtevi bulunan umumî bir toprak kanunu mahiyetini henüz iktisab edememiştir.

Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu bu boşluklarına rağmen mer'iyet tarihinden itibaren ziraî reform sahasında inkâr edilemez önemli neticeler sağlamaktadır. Etüdümüzün ilk fasıllarında Çiftçiyi Topraklandırma Kanununun ihtiva ettiği hükümlerin izahına girişmeden önce, bu kanunun mer'iyetinden önce memleketimizde Cumhuriyet devrinde toprak - ziraat reformu ve hukuku sahasında yapılan faaliyet ve kanunların başlıcalarıyla, gerek bu kanundan evvel ve gerek sonra yapılan toprak dağıtımlarını arz ettikleri ehemmiyete binaen inceleyeceğiz.

Fasıl : I

11/6/1945 tarihli ve 4753 sayılı Çiftçiyi Topraklandırma Kanununun mer'iyetinden evvel memleketimizde Cumhuriyet devrinde toprak - ziraat reformu ve hukuku sahasında yapılan faaliyetler ve isdar olunan kanunlar:

1 — Türkiyede Cumhuriyet şeklindeki idarenin 29/10/1923 tarihi olan kuruluşundan itibaren, toprak mes'eleleri ve siyaseti önemlerini hissettirmekte gecikmemişlerdi. Yurdumuzda ekili ve dikili toprakların miktarlarını genişletmek, bu yerlerden elde edilen verimi arttırmak, ziraî sahalarda istenilen gelişmeleri sağlayabilmek için dahili kolonizasyon imkânlarını araştırmak ve toprakla çalışanları toprak sahibi kılmak hususları, mühim birer dâva olarak tezahür etmekte idiler.

Bütün bu husus ve zaruretlere idrâk olunmakla beraber henüz tahakkuk ettirilememiş ve memleketimizde bu vadide, yukarıda da temas olduğu veçhile, etraflı hükümleri ihtiva eden umumî bir toprak - ziraat reformunu sağlayacak bir kanun el'an mer'iyete konamamıştır.

İlâve edelimki, Cumhuriyet hükümetleri, muhtelif mevzuatta yer alan hükümlerin kendilerine verdiği salâhiyetlere istinad etmek suretiyle, yurt dışından memlekete göç eden göçmenlerle dahilde bazı siyasi sebeplerle yapılan yer değiştirme ve iskân hallerinde muhtaç olanlara arazi temin etmek için birçok toprak dağıtmış ve ayrıca bu kabil kimselere istihsal vasıtaları vermiştir.

Bu kısa izahattan sonra bu husustaki tetkikatımızı, kanun mahiyetini iktisap eden mevzuat ile kanun mahiyetini iktisap edemeyerek proje halinde kalan faaliyetler olmak üzere ikiye tefrik ederek yapacağız.

2 — Bu konuda ilgili hükümleri ihtiva eden kanunların başlıcaları şunlardır:

a) 17/3/1340 (1924) tarihli ve 442 sayılı Köy Kanunu.

Bu kanunun ihtiva ettiği bazı hükümler, mevzuumuzu dolayısıyla ilgilendirmektedir. (Bilhassa 6 ncı madde hükmü.)

b) 10/4/1340 (1924) tarihli ve 474 sayılı Artvin, Kars Vilâyetleriyle Kulp ve Iğdır Kazaları ve Hopa Kazasının Kemal Paşa Nahiyesindeki Arazide Hakkı Tasarrufa Ait Kanun.

Bu kanun, bu bölgelerdeki ziraat topraklarının Ruslara geçmesinden önceki mirî mahiyetteki nev'iyetlerinin, bunların ana vatana tekrar iltihak edilmeleri dolayısıyla ve müktesep hak olarak mülk mahiyetindeki toprak nev'iyetine ithal olunduğuna mütedair hükümleri ihtiva etmektedir.

c) 1341 (1924) senesi Bütçe Kanununun 25 inci maddesi hükmü. Bu maddenin A fıkrası, toprağa muhtaç ziraat erbabına, mevcut milli arazinin aile başına iki yüz dönümü geçmemek veya bu miktarı doldurmak şartile ve on taksitte olmak üzere verileceği hususunda bir hükmü muhtevi bulunmaktadır.

d) 14/1/1926 tarihli ve 716 sayılı Borçlanma Kanunu.

Borçlanma Kanununda, muhacir, mülteci ve aşiret efradına yirmi sene taksitle verilecek emlak, arazi, tohumluk ve saire hakkında hükümler yer almaktadır.

e) 4/4/1926 tarihli ve 734 sayılı Türk Kanunu Medenisi

Bu kanunun ihtiva ettiği bazı hükümler konumuzu ilgilendirmektedir. Türk Kanunu Medenisi 4/10/1926 senesindenberi mer'iyette bulunmaktadır.

f) 31/5/1926 tarihli ve 885 sayılı İskân Kanunu.

Bu kanuna göre, seyyar aşiretler ve alelûmum göçebeler ve sıhhi sebebler dolayısıyla nakli icap edenler veya ormanlar dahilinde geçim vasıtalarından mahrum bulunan köylerin münasip ve müsait mahallere nakil ve iskânları ve evleri dağılık köylerin teksifi hususunda icap eden muamelelerin yapılması hususunda Vekiller Hey'etine salâhiyet verilmektedir. Aynı kanunun 6 ncı maddesi de, gereken arazi ve sairenin Borçlanma Kanunu hükümleri dairesinde Vekiller Hey'etince verilebileceği hükmünü ihtiva etmektedir.

g) 4/7/1927 tarihli ve 1097 sayılı Bazı Eşhasın Şark Menatıkından Garp Vilâyetlerine Nakillerine Dair Kanun.

Bu kanun hükümleri, bazı sebepler tahtında nakledilenlerin arazi ve bunlar üzerindeki binalarının Hazineye ne şekilde intikal edeceği ve kıymetlerinin hey'etlerce hangi esaslara binaen takdir olunacağını tesbit etmektedir.

h) 2/6/1929 tarihli ve 1505 sayılı Şark Menatığı Dahilinde Muhtaç Zürraa Tevzi Edilecek Araziye Dair Kanun.

Bu kanun, yukarıda sözü geçen 1097 sayılı kanuna göre Hazineye intikal eden malların, köylü, aşiret efradı, göçebe ve muhacirlere tevzi edilmiş olanlarının bunların yedlerinde bırakılacağına ve sair hallerde verilecek topraklardan da muayyen bir bedelin tahsil olunacağına mütedair hükümleri ihtiva etmektedir.

i) 14/6/1934 tarihli ve 2502 sayılı Kars Vilâyeti ile Beyazıt, Erzurum ve Çoruh Vilâyetlerinin Bazı Parçalarında Muhacir ve Sığıntıların Yerleştirilmesi ve Yerli Çiftçilerin Topraklandırılması Hakkında Kanun.

Bu kanunda, Kars vilâyeti ile Beyazıt vilâyetinin Iğdır ve Tuzluca (Kulp), Erzurum vilâyetinin Olti ve Çoruh vilâyetinin Artvin, Şavşat ve Borçka kasabalarında ve Kemal Paşa nahiyesinde hıyar haklarını başka memleket lehine kullananlardan kalıp da Hazineye intikal eden arazi ve binaların, buralara yerleştirilecek mülteci ve muhacirlere İskân Kanunu hükümleri dairesinde meccanen verileceğine mütedair hükümler yer almaktadır. Bu kanun evvelce sözü geçen 474 sayılı kanunun bazı hükümlerini ilga etmiştir.

j) 14/6/1934 tarihli ve 2510 sayılı İskân Kanunu.

İskân Kanunu, hariçten gelecek göçmenlerle içeriden göçürülecek olanlara, Devlete ait bulunan veyahut istimlak yolu ile elde edilecek toprakların dağıtılması hususundaki hükümleri ihtiva etmektedir. Bu kanunun 12 nci maddesinin B bendinde, bir muntıkada bulunan aşiret fertleri ile bu bölgenin yerli halkından olan veya herhangi bir surette yerleşmek üzere oraya gelmiş bulunan topraksız veya toprağı yetmiyen çiftçilere İcra Vekilleri kararı ile Hazineye ait toprakların ne şekilde tevzi olunacağına mütedair hususlar yer almaktadır.

Bu kanunun birçok hükümleri zamanla değiştirilmiştir. 2510 sayılı kanunun mer'iyete girmesi ile beraber yukarıda sözü geçen 885 sayılı kanun da mer'iyetten kalkmıştır (İskân K., m. 50).

k) 8/2/1937 tarihli ve 3116 sayılı Orman Kanunu.

Bu kanun ormanlara mütedair etraflı hükümleri havi bulunmaktadır. Orman Kanunu H. 1286 tarihli Orman Nizamnamesini mer'iyetten kaldırmıştır.

1) 2/7/1941 tarihli ve 4081 sayılı Çiftçi Mallarının Korunması Hakkında Kanun.

Bu kanun çiftçi mallarının korunması hakkında etraflı hükümleri ihtiva etmekte ve korunacak çiftçi mallarını tesbit etmektedir.

İşaret edelim ki, yukarıda da izah ettiğimiz veçhile biz burada yalnız mevzuumuzla ilgili olan kanunların başlıcalarına temas etmiş oluyoruz⁵⁾.

Sözü geçen bu kanunların bazıları halen ilga olunmuş ve bazılarının da zamanla birçok hükümleri tadil olunmuştur.

3 — Kanun mahiyetini iktisap edemeyen faaliyetler.

Çiftçiyi topraklandırma ve ziraî reform sahasında bilhassa 12/11/1935 tarihli İskân - Toprak Kanunu Tasarısı mühim bir yer işgal etmektedir.

Bu tasarı birçok hususlarda mülkiye âmirlerine çok geniş salâhiyetler tanımış ve işin ziraî ve ekonomik tarafını ikinci plâna aldığından kuvvetli itirazlara uğramıştı. Bu tasarı bilâhare İç İşleri Bakanlığında alınmış ve Tarım Bakanlığına verilmişti. Bu Bakanlık da 1937 senesinde Ziraî İslâhat Kanunu Projesini mucip sebepleri ile beraber hazırlamıştı. Bu tasarı da bir müddet sonra Tarım Bakanlığında alınarak yeniden tanzim ve gözden geçirilmiş ise de 1939 senesinde İkinci Dünya Harbinin zuhuru ile sürüncemede kalarak kanuniyet kesbedememiştir⁶⁾.

4 — Nihayet toprak reformu ve çiftçiyi toprak sahibi kılmak mevzuunda 11/6/1945 tarihli ve 4753 sayılı sözü geçen Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu Büyük Millet Meclisinde uzun ve hararetle müzakerelerden sonra kabul olunarak 15/6/1945 tarihinde mer'iyete vaz'olunmuştur.

5) Mevzuumuzla dolayısıyla alakalı bulunan şu kanunları da zikretmeyi fâideli bulduk:

a) 2.6.1929 tarihli ve 1515 sayılı Tapu Kayıtlarından Hukuki Kıymetlerini Kaybetmiş Olanların Tasfiyesine Dair kanun.

b) 22.11.1934 tarihli ve 2644 sayılı Tapu Kanunu.

Ayrıca sular hakkında da şu kanunlar bizleri dolayısıyla ilgilendirmektedir:

a) 28.4.1926 sayılı ve 831 sayılı Sular Hakkında kanun.

b) 23.12.1934 tarihli ve 2659 sayılı Sular Kanununa Ek Kanun.

6) (Ömer Lütfü Barkan, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ve Türkiyede Ziraî Bir Reformun Ana Mes'eleleri. İktisat Fakültesi Mec. cilt 1 - , Ekim 1944 - Ocak 1945, sah. 63 ve Sn.)

Hazırlanmakta olan Toprak Kanununun tatbikini kolaylaştırmak için Esas Teşkilât Kanununun 74 üncü maddesinde yer alan istimalâk hükmüne bir fıkra ilâve olunmuştur.

Esas Teşkilât Kanununun eski 74 üncü maddesi hükmü şöyle idi: «Kamu (âmme) faldesine gerekli olduğu usulüne göre anlaşılmadıkça ve özel (hususî) kanunları gereğince değer pahası peşin verilmedikçe, hiçbir kimsenin malî ve mülkî kamulaştırılamaz». Bu maddeye eklenen fıkra şöyledir: «Çiftçiyi toprak sahibi kılmak ve ormanları devletleştirmek için alınacak toprak ve ormanların kamulaştırma karşılığı ve bu karşılıkların ödeneği özel kanunlarla gösterilir».

Fasıl : II

Memleketimizde Cumhuriyet devrinde muhtelif zamanlarda yapılan toprak dağıtımları.

Yukarıda da işaret ettiğimiz üzere Türkiyede, 29/10/1923 tarihinden itibaren yapılan toprak dağıtımlarını, Çiftçiyi Topraklandırma Kanununun mer'iyet tarihi olan 15/6/1945 tarihinden evvel ve sonra olmak üzere iki kısma tefrik ederek inceleyeceğiz.

5 — A. Yurdumuzda Çiftçiyi Topraklandırma Kanunundan evvel yapılan toprak dağıtımları.

Bu hususta elimizde devamlı istatistikler mevcut değildir⁷.

1) 1923 senesinden 1934 senesine kadar dağıtılan topraklar:

	Toprak (dönüm)	Bağ (dönüm)	Bahçe (dönüm)
a) Doğu mülteçleri	122.937	—	—
b) Mübadil (99.709 hane olmak üzere 380.243 kişi)	4.482.567	98.606	160.300
c) Göçmen ve mülteçler (58 027 hane olmak üzere 247.295 kişi)	1.450.280	58.814	8.359
d) Toprağı olmayan veya olup da ihtiyaçlarına yetmiyen çiftçiler	731.234	—	—
Yekûn :	6.787.234	157.422	168.659

2) 14/6/1934 tarihli ve 2510 sayılı İskân Kanunu hükümlerine göre 21/6/1934 tarihinden 1938 senesi Mayıs sonuna kadar dağıtılan topraklar:

	Alle adedi	Dönüm (Bin metre kare - Dekar)
a) Göçmen ve mülteçler	28.536	1.151.690
b) Yerleri değiştirilen kimseler	2.426	149.021
c) Toprağı olmayan veya olup da ihtiyaçlarına yetmiyenler	48.411	1.517.235
d) Göçebe olanlar	7.886	129.388
e) Su taşması ve toprak kayması yüzünden topraksız kalanlar	1.436	52.491
Yekûn :	88.695	2.999.825 [8]

7) (Ömer Lütfü Barkan; a. g. Makale, sah. 61 ve Sn. Cumhuriyetin XV inci yıl dönümü dolayısıyla nesrolunan kitap; sah. 401, Ankara 1938.)

8) Ömer Lütfü Barkan; a. g. Makale, sah. 62.

Bu cedvelde yer alan toprakların kıymetleri 1.676.292 liraya baliğ olmaktadır.

3) Haziran 1938 tarihinden itibaren Çiftçiyi Topraklandırma Kanununun mer'iyetine kadar dağıtılan toprakların miktarları hakkında elimizde muntazam ve kat'i istatistikler mevcut değildir. Yalnız 1940 - 1944 yıllarında Maliye Bakanlığının seyyar hey'etleri tarafından köylerde, miktarı 197 bin kişiye varan 53 bin aileye 12 milyon lira değerinde toprak dağıtılmıştır⁹. Keza Vakıflar İdaresinin tahminen yarım milyon lira değerinde olan toprakları halka sattığı, ayrıca Türkiye C. Ziraat Bankasının da değerleri birkaç milyon liraya baliğ olan araziyi çiftçilere verdiği göz önünde bulundurulacak olursa, memleketimizde Cumhuriyet rejiminin teessüsünden itibaren 1944 senesine kadar aşağı yukarı 11 - 12 milyon dönüm (bir dönüm - bin metre kare) miktarındaki yerlerin dağıtılmış olduğu görülür. Bu miktar yurdumuzda ziraate elverişli olan ve yekûnu takriben 173 milyon dönüm veyahut 17,3 milyon hektara varan toprakların aşağı yukarı % 7 sini teşkil etmektedir¹⁰.

6 — B. Yurdumuzda Çiftçiyi Topraklandırma Kanununun mer'iyet tarihi olan 15/6/1945 tarihinden sonra yapılan toprak dağıtımları:

Sene	Dönüm (Bin metre kare)	Topraklandırılan aile sayısı	Dağıtım yapılan köy sayısı
1947	49.085	1.427	29
1948	238.656	4.313	111
1949	389.211	8.539	158
1950	820.193	18.589	333
Yekûn :	1.497.145	32.868	631 [11]

Dağıtılan bu toprakların dağıtım bedelleri, 11.538.830 liraya baliğ olmaktadır¹².

9) Cemal R. Eyüpoğlu; Toprak Kanunu ve Toprak Mes'elelerimiz. Türk Ekonomisi, sayı 24, not 7, 1945.

10) Ömer Lütfü Barkan; a. g. Makale, sah. 62.

11) Türkiye İstatistik Yılığ, cilt 19, sah. 260, tablo 216, Ankara 1951.

1951 yılında ise 1.307.397 dönüm arazi, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu hükümleri gereğince dağıtılmış bulunmaktadır. 1951 senesinde yapılan toprak dağıtımından 24210 aile faydalandırılmışlardır. (Demokrat Parti tarafından 1952 senesinde yayınlanan Beyaz Kitap'tan.)

12) 1947 - 1950 seneleri arasında yapılan 1.497.145 dönüm tutarındaki arazinin,

1947 - 1949 yılları arasında dağıtılan arazinin büyük bir kısmını Devlete ait topraklar teşkil etmektedir¹³.

Fasıl : III

7 — 11/6/ tarihli ve 4753 sayılı Çiftçiyi Topraklandırma Kanununun sistematığı.

Bu kanun mer'iyete girdiği 15/6/1945 tarihinde 66 madde ile bir de Geçici maddeyi ihtiva etmekte idi.

Çiftçiyi Topraklandırma Kanununun tatbik şeklini gösteren Çiftçiyi Topraklandırma Nizamnamesi (Tüzüğü) 4/6/1947 tarihinde yayımlanarak mer'iyete girmiştir¹⁴.

22/3/1950 tarihli ve 5618 sayılı kanunla, Çiftçiyi Topraklandırma Kanununa dokuz Ek madde ile üç de Geçici madde ilâve olunmuş, ayrıca kanunun dört maddesi ile otuz altıncı maddesinin son fıkrası ilga olunarak yirmi dört maddesi de tadile uğramıştır. 5618 sayılı kanun 27/3/1950 tarihinde mer'iyete girmiştir.

a) Kaldırılan maddeler şunlardır: 3, 4, 17, 62 nci maddelerle 36 nci maddenin son fıkrasıdır (Ç. T. K. Ek madde 9).

dağıtım senelerine ait borçlandırma miktarı şöyledir:

Yıl	Borçlandırma bedeli (Lira olarak)
1947	272.750,62
1948	1.244.117,31
1949	2.630.314,95
1950	7.391.648,10
Yekûn :	11.538.830,98

(Sözü geçen İstatistik Yılı, sah. 260, tablo 216 dan naklen.)

13) 1947 - 1949 yıllarında cem'an 14.279 alıya 676.952 dönüm arazi dağıtılmıştır. Bu toprakların büyük bir kısmını Devlete ait yerler teşkil etmektedir. Bunların haricinde, hususi şahıslardan 57.144 dönüm, Vakıf İdaresinden 5.176 dönüm ve belediyelerden de 3176 dönüm arazi kamulaştırmaya tâbi tutularak Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu hükümleri gereğince dağıtılmıştır. (Çiftçiyi Topraklandırma Kanununda Yapılması Tasavvur Olunan Değişiklikler adlı makalemiz; Sosyal Hukuk ve İktisat Mecmuası, sayı 17, İst. Şubat 150, sah. 202 ve no: 18/1.)

14) 4.6.1947 tarihinde mer'iyete giren Çiftçiyi Topraklandırma Tüzüğü, Çiftçiyi Topraklandırma Kanununun 63 üncü maddesi hükmüne istinat olunarak meydana getirilmiştir. Bu tüzük (Nizamname), sekiz bölüm ve 71 maddeden tereküp etmektedir.

b) Kanunun şu maddelerinde de tadilat yapılmıştır: 1, 2, 6, 7, 11, 13, 14, 15, 16, 18, 20, 21, 24, 31, 33, 34, 38, 39, 45, 47, 51; 53; 56 ve Geçici madde.

c) Kanuna, yukarıda da işaret olunduğu gibi, şu maddeler ilâve olunmuştur: Ek madde 1-9 ve Geçici madde 1-3.

8 — Kanunun sistematîğini şu şekilde tesbit edebiliriz:

- 1) Genel hükümler, madde 1 - 7
- 2) Dağıtılacak arazi, madde 8 - 13
- 3) Arazi kamulaştırması, madde 14 - 33
- 4) Arazi verilecekler, madde 34 - 36
- 5) Arazi verilmesi, madde 37 - 44
- 6) Malî hükümler, madde 45 - 52
- 7) Verilen araziye ait hükümler, madde 53 - 59
- 8) Türlü hükümler, madde 60 - 66. (ve Geçici madde).

Bu son kısma 22/3/1950 tarihli ve 5618 sayılı kanunla 9 Ek madde ile 3 de Geçici madde ilâve olunmuştur.

Fasıl : IV

Çiftçiyi Topraklandırma Kanununun güttüğü gayeler.

8 — 4753 sayılı ve 11/6/1945 tarihli Çiftçiyi Topraklandırma K. nun birinci maddesinde bu kanunun gayeleri gösterilmektedir. Bütün kanunlarda istihdaf olunan gayeler kanunun metinlerinde yer almamaktadır. Meselâ Medenî Kanun, Borçlar Kanunu, Ticaret Kanunu, Tapu Kanunu gibi..

Kanunların gayeleri, umumiyetle bunların mucip sebepler kısmında yer almaktadır. Bilindiği üzere mucip sebepler, kanunların ne için isdar oldukları, buna âmîl olan sebepler ve kanunların gütmegi tasarladığı gayelerden ibaret bulunmaktadır.

İlâve edelim ki, kanun tekniği bakımından bu husus pek lüzumlu olmamakla beraber fuzulî de sayılamaz. Zira bir kimse, kanunun gerekçesine müracaat etmeğe ihtiyaç hissetmeksizin, bu ciheti kanunun bu kabil hükmünden istifade ederek onun mahiyetini ve maksadını ilk nazarda ihata edebilmek imkânına malik olmaktadır. Yalnız Çiftçiyi Topraklandırma Kanununun birinci maddesinin muhtevası tam mânası ile hukukî bir hükmü ihtiva etmez. Çünkü yukarıda da işaret ettiğimiz gibi, bu maddede yalnız kanunun gayeleri yer almaktadır. Bu gayeleri sırasile tetkik edelim.

10 — A. Kanunun birinci gayesi. Kanunun 5618 sayılı kanunla değiştirilen muaddel birinci maddesinde kanunun birinci gayesi şu şekilde tesbit edilmiştir: «Arazisi olmayan veya yetmeyen çiftçilerle bu kanun gereğince topraklandırılmaları kabul edilenleri, aileleri ile birlikte geçimlerini sağlayacak ve iş kuvvetlerini değerlendirecek ölçüde araziye sahip kılmak,».

Eski metinde topraklandırılmaları kabul edilenler tâbiri yerine çiftçilik yapmak isteyenler ibaresi mevcut idi. Yeni metnin ibaresi kanaatimizce daha isabetlidir, ve daha geniş bir mânayı ihtiva etmektedir.

Dikkat edilirse kanunun burada istihdaf ettiği gaye açıktır. Arazisi olmayan veya yetmeyen kimseleri toprak sahibi kılmaktır.

Kanunda yer alan çiftçi tâbirinden maksat nedir? Kanun bunu da tayin etmiş ve takdire bırakmamıştır.

Gerçekten kanunun muaddel 2 nci maddesinin birinci fıkrasının hükmü şöyledir:

«Arazide ekim, dikim, bakım ve yetiştirme yollarile nebat, hayvan veya hayvan mahsulleri istihsalinde bulunmaya veya bu mahsullerin yetiştiricileri tarafından işlenip değerlendirilmesine çiftçilik ve bu işleri devamlı olarak yapanlara çiftçi denir.» İkinci fıkra ise tarım işçisini tayin etmektedir. Bu fıkra K. un 2. ci m. sine 5618 sayılı kanunla ilâve edilmiştir ve evvelce kanun sadece çiftçiyi tarif etmekte, tarım işçisini ise tarif etmemekte idi.

Tarım işçisi olabilmek için de şu şartların mevcudiyeti lâzımdır:

- a) Kendisinin ve ailesinin hiç arazisi olmayacak,
- b) En az üç yıldan beri bir bölgede yerleşmiş bulunmak,
- c) Bir ücret veya devşirilecek semere veya hasılatın bir hissesi mukabilinde devamlı olarak bedenen çalışmak.

Kanun burada bazı hallerde tarım işçisinin hasılat kirası akdinin âkitlerinden biri olmasını şart koşmuşa benzemektedir.

Gerçekten, Borçlar Kanununun bu husustaki hükmü incelenirse, durumu daha iyi bir şekilde anlamak kanaatimizce mümkün görülmektedir.

Borçlar Kanununun hasılat kirasının tarifini yapan 270 inci maddesi şöyle bir hükmü ihtiva etmektedir:

«Hâsılat kirası, bir akiddir ki onunla kiralanan, kiracıya ücret mukabilinde hasılat veren malın veya hakkın kullanılmasını ve semerelerinin iktitafını terk etmeği iktiza eder.

Kira, ya nakit yahut devşirilecek semere veya hasılatın bir hissesi olabilir; ikinci surete, iştirâkli kira denir. İştirâkli kirada, kiralayanın semereler üzerindeki hakkı noktasından, mahalli âdete riayet olunur» (B. K. m. 270; İsv. M. K. m. 275).

Çiftçiyi T. K. un 1. ci maddesinde yer alan kanunun bu birinci gayesinde dikkat edilirse, kendisinin ve ailesinin hiç arazisi olmamak hükmü yer almaktadır.

Burada aile tâbirinden maksat nedir. Başka bir ifade ile aile tâbirinin muhtevasının içine hangi şahıslar girmektedir.

Çiftçiyi T. Kanunu mer'iyete girdiği 15/6/1945 tarihinde aile tâbirini tarif etmemiştir. Fakat yukarıda da izah olunduğu veçhile, bu kanunun 63. cü maddesine istinat edilmek suretiyle, kanun tatbikatını kolaylaştırmak için 4/6/1947 tarihinde meydana getirilen Çiftçiyi Topraklandırma Tüzüğü birinci maddesinde aile tâbirini şu şekilde tarif etmektedir: «Aileden maksat, karı koca ve çocuklardır (Tüzük, m. 1). Evlâtlık da aile tâbirinin muhtevasına dahil bulunmaktadır. Çiftçiyi T. K. unun birçok hükümlerini değiştiren 22/3/1950 tarihli ve 5618 sayılı kanun aile tâbirinin tarifini Tüzükte olduğu gibi, K. un 34 üncü maddesine ithal etmiştir. Görülüyor ki kanun aile tâbirini dar mânada kabul etmekte ve yalnız karı, koca ve evlâtlık da dahil olmak üzere çocuklara münhasır kılmaktadır.

11 — B. Kanunun ikinci gayesi.

Kanunun bu gayesi «kendilerine arazi verilenlerle, yeter arazisi bulunup istihsal vasıtaları eksik olan, çiftçilerden muhtaç bulunanlara kuruluş, onarma ve çevirme sermayesi canlı ve cansız demirbaş vermek»tir (Ç. T. K. m. 1/f. II).

Kanunun bu husustaki gayesi çok önemli ve dikkati çeker bir mahiyet arz etmektedir.

Gerçekten, kendilerine arazi verilenler, verilen bu toprakları verimli bir şekilde işletebilmek imkânına malik olamazlarsa, bu takdirde toprak dağıtımından beklenen neticelerin elde edilebilmeleri imkânsız bir hal alacaktır. Bu bakımdan kanun dağıtılan toprakların randımanlı bir şekilde işletilebilmelerini sağlamak için icab eden kuruluş, onarma ve çevirme sermayesi ile canlı ve cansız demirbaşın verileceği hususlarını bu ikinci gayesinde derpiş etmiş bulunmaktadır. Kanun bu gayesinde çeşitli yardım şekilleri kabul etmiştir. Biz bu yardım şekillerini, nakden (para ile) yapılan yardım ve canlı ve cansız demirbaş vermek suretiyle yapılan aynı (eşya ile) yardımlar olmak üzere ikiye ayırarak izah edeceğiz.

1) Arazi verilenlere nakden (para ile) yapılan yardımlar. Kanuna göre, para ile yapılacak yardımlar, Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası tarafından meydana getirilecek özel bir fon ile tahakkuk ettirilecektir. Başka bir ifade ile, para verilmek suretiyle açılacak kredileri Ziraat Bankası temin edecektir. Para ile yapılacak yardımları kanun ikiye ayırmıştır:

a) Kuruluş ve onarma kredisi: Bu kredi arazi verilenlere 25 yıl vâde ile verilecektir (Ç. T. K., m. 47). Görülüyor ki, kanun burada vâde bakımından oldukça uzun bir müddet kabul etmiştir.

b) Yıllık işletme (çevirme) kredisi: Kanun bu krediyi de 3 senelik bir vâdeye tâbi tutmuştur. (Ç. T. K., m. 47). Kanun vazı burada vâdeyi üç sene gibi kısa bir zamana tâbi tutmuştur. 1950 tadilatından evvel yıllık işletme kredisinin vâdesi, ismine uygun olarak bir sene gibi kısa bir müddet idi. Bu bir senelik müddet çok isabetsiz ve az bulunmakta idi. Memleketimizde bir çok yerlerde ziraatin ve toprak işçiliğinin gayri fennî olarak iptidai bir şekilde yapılması göz önüne getirilirse, yıllık işletme kredisinin vâdesinde yapılan bu değişikliğin ne kadar isabetli olduğu derhal anlaşılır.

Gerçekten, yağmur durumu ile sair tabii şartların ziraate müsait olmadığı senelerde, çiftçi topraktan kâfi derecede verim elde edemediği takdirde; elde ettiği mahsulâtından eline geçecek olan para da az olacaktır. Şayet işletme ve çevirme kredisinin vâdesi bir sene olarak tesbit olunursa; para bakımından zor bir durumda olan ziraat erbabının mali durumu çok müşkülleşecek, ve belki de o almış olduğu bu krediyi ödeyebilmek için en zarurî eşyalarını satmak yoluna gidecektir. Bu bakımdan bu kredinin vâdesinin bir seneden üç seneye çıkarılmasında kanaatimizce büyük bir isabet vardır. Çünkü bir sene iyi mahsul elde edemeyen çiftçi müteakip sene iyi mahsul elde edebilir ve borcunu da kolaylıkla Ziraat Bankasına ödeyebilir.

2) Lüzumlu canlı ve cansız demirbaş vermek suretiyle yapılan aynı (eşya ile) yardımlar da ikiye ayrılmaktadır:

a) Küçük araziler için verilecek canlı ve cansız demirbaş ve istihsal malzemesi yardımı. Kanuna göre, arazi verilenlere bu yardımı Türkiye Ziraî Donatım Kurumu temin edecektir (Ç. T. K., m. 49).

b) Tarım Bakanlığının islah istasyonlarında, fidanlıklarında ve hayvan yetiştirme müesseselerinde yetiştirilen iyi cins tohumluk, fidan ve damızlık hayvanlarından dağıtılmaları kararlaştırılanların yemliklerle beraber arazi dağıtılanlara verilmesi şeklindeki aynı (eşya ile) yardım (Ç. T. K., m. 50).

Kanun, arazi dağıtılanlara verilen nakdî ve aynı kredilerin borçlu tarafından vâdelerinde ödenmedikleri takdirde tatbik olunacak bazı zecrî müeyyideler vaz'etmiştir.

3) Nakdî ve aynı kredilerin vâdelerinde ödenmemelerinin müeyyidesi.

Kanuna göre borcu vâdesinde ödemeyen borçlunun, Ziraat Bankasına borçlu olduğu hususlar (eşyalar) haricindeki diğer malları Tahsili Emval Kanununa göre takip olunacaktır. Eğer borçlunun bu kabil malları borcunu karşılamazsa bu takdirde, kendisinin Ziraat Bankasına borçlu bulunduğu hususlar (eşyalar) üzerinde kovuşturma (takibat) yapılacaktır (Ç. T. K., m. 52). Görülüyor ki, kanun borçlunun bu borcunu umumî kaideler olan İcra ve İflâs Kanununun hükümleri dışında bırakarak, Tahsili Emval Kanununa tâbi tutmuştur.

12 — C. Kanunun üçüncü gayesi.

Ç. T. Kanununun üçüncü gayesi «yurt topraklarının sürekli olarak işlenmesini sağlamak» tır.

Kanun burada, bilhassa yurt topraklarının muattal bir şekilde bulundurulmasının, başka bir ifade ile bu toprakların ziraî istihalden uzak bir durumda kalmalarının önüne geçmek maksadını gütmektedir.

Eğer Ç. T. K. unun hükümleri gereğince dağıtılan topraklar devamlı ve müstakar bir şekilde işletilmezlerse, toprak dağıtımından umulan gayelerin tahakkuku kendiliğinden imkânsız bir hale gelecektir.

Bu sebeplerden dolayı kanun, bu hususların temini için bazı hüküm ve müeyyideler vaz'etmiştir. Biz bunları iki kısma ayırarak inceliyeceğiz.

1) Dağıtılan toprakların devamlı olarak işlenmesini sağlayan hüküm ve müeyyideler.

a) Ç. T. K. u muaddel 7 nci maddesinde, arazi işlenmesinin muhtevasını tesbit etmiş bulunmaktadır.

Kanuna göre, «Arazi işlenmesinden maksat, türlü kültür arazisinin boş bırakılmayıp tabii ve mahallî şartlara göre ekim, dikim, bakım, yetiştirme yolları ile nebat, hayvan ve hayvan mahsulleri istihsalı suretiyle değerlendirilmesidir» (Ç. T. K., m. 7/f. I.).

Kanun dağıtılan arazinin işlenmesinden ne anlaşılması gerektiğini böylece tesbit ettikten sonra, bu toprağın hangi şartlar altında işlenmeyen bir toprak olduğunu da belirtmektedir.

b) Ç. T. Kanununa göre dağıtılan bir toprağın işlenmiyor sayılabilemesi için bu toprağın üst üste üç yıl yedinci maddenin birinci fıkrası

hükümleri gereğince değerlendirilmemiş olması gerekmektedir (Ç. T. K., m. 7/f. II.).

c) Kanunda yer alan arazinin işlenmemesine mütedair hüküm mutlak olarak kabul edilmemiştir. Bu hüküm makbul özürlerin mevcudiyeti halinde istisnaen tatbik olunmamaktadır. Kanuna nazaran dinlendirme, nadas, askerlik ve belgelendirilmiş uzun hastalık gibi makbul özürler altında geçen müddetler bu hükme tâbi tutulmamıştır. Başka bir ifade ile, makbul özürler altında, dağıtılan toprak üst üste üç yıl işletilmese bile, yine işlenmiyor addolunmıyacaktır. Dikkat edilirse burada bahis konusu olan makbul özürlerin bir kısmı toprağın dinlendirilmesi ve nadas gibi arazinin bünyesinden, diğerleri ise, askerlik, uzun hastalık gibi toprağın malikinin şahsından meydana gelmektedir. Ç. T. Kanununun tâdilinden evvelki bu hükmünde sadece makbul özür ibaresi vardı. Fıkranın yeni şeklinde ise yukarıda temas olunduğu gibi bazı makbul özürler tâdat olunmuştur. İlâve edelim ki bu hükümde yer alan makbul özürler tahdidi değildirler, diğer başka özürler de makbul özür olarak kabul olunabilirler. Esasen kanunun bu husustaki metni de «gibi makul özürler» ibaresini taşımakta olup böyle bir görüş tarzına müsait bulunmaktadır.

2) İşletmenin şeklini tesbit eden hüküm:

Kanun dağıtılacak toprakların maliki tarafından makbul özüre istinat etmiyerek üç sene üst üste işlenmemesi hükmünden başka, ayrıca bunların kaideten malikleri tarafından işletilmeleri lüzumuna önem vererek bu hususu temin için de bazı hükümler koymuştur (Ç. T. K., m. 57.).

a) Dağıtılan toprağın, yeni maliki tarafından doğrudan doğruya işletilmesi:

Ç. T. Kanunu, kendi hükümleri dairesinde dağıtılan toprakların bizzat malikleri tarafından işletilmeleri lüzumunu kabul etmekle beraber, maliki tarafından bizzat işletmenin neden ibaret olacağı hususunu tayin etmemiştir. Yalnız Ç. T. Tüzüğü, dağıtılan toprakların maliki tarafından işletilmesinden ne anlaşılması gerektiğini tesbit etmiş bulunmaktadır (Tüzük, m. 27).

Ç. T. Tüzüğüne göre dağıtılan bir toprağın yeni maliki tarafından doğrudan doğruya işletiliyor addolunabilmesi için şu şartların mevcudiyeti aranmaktadır:

aa) Dağıtılan toprağın yeni malikin nam ve hesabına işletilmiş olması;

- bb) Bu toprağın işletilmesi yeni malikin kendi vasıtaları ile olması;
- cc) Bu toprağın işletilmesi neticesinde kâr ve zararın yeni malike ait bulunması;
- dd) Dağıtılan toprağın yeni malikinın ancak bir araziyi işletebilmesi.

Tüzüğün bu hükmü işletme bakımından bir tahdit vaz'etmektedir. Yeni malik bu hükme göre, iki ayrı araziyi aynı zamanda işletemez, işlettiği takdirde yukarıdaki şartların mevcudiyeti halinde, yalnız bunlardan bir tanesini doğrudan doğruya işletmiş sayılmaktadır. Başka bir ifade ile, Tüzük iki ayrı arazinin bir malik tarafından aynı zamanda doğrudan doğruya işletilmesini kabul etmemiştir.

Tüzük hükümlerine nazaran, dağıtılan arazinin yeni maliki, yukarıdaki şartlara riayet etmek şartı ile doğrudan doğruya işlettiği toprağına icabında bir işletme müdürü tayin edebilmek salâhiyetini haiz bulunmaktadır.

b) Dağıtılan toprağın kaideten ortakçılık veya kira ile işletilmemesi. Yukarıda görüldüğü üzere, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ana kaide olarak dağıtılan toprakların doğrudan doğruya yeni malikleri tarafından işletilmeleri esasını vaz'etmiş bulunmaktadır. Bu kaidenin bir neticesi olarak ta dağıtılan toprakların ortakçılık veyahut kira ile işletilmelerini kabul etmemiştir (Ç. T. K., m. 56.). İleride bu konuya tekrar avdet edeceğiz.

c) Dağıtılan arazinin ortakçılık veya kira ile işletilmemesinin müstesnâları.

Çiftçiyi Topraklandırma Kanununu makbul özürlerin mevcudiyeti hallerinde, dağıtılan toprakların yeni maliki tarafından gerek kira ve gerek ortakçılıkla işletilebileceğini istisnâen kabul etmiştir.

Kanun makbul özürleri birer birer tâdat etmemiş, yukarıda görüldüğü üzere, sadece bunlardan bazılarını tasrih etmiştir. Bu hallerde dağıtılan toprağın maliki ,bu araziyi ortakçılık veya kira ile işletebilecektir. Fakat ilâve edelim ki evvelce de izah ettiğimiz veçhile, makbul özürler yalnız bunlar değildir, askerlik ve belgelendirilmiş uzun hastalık gibi özürler tahdidî olarak değil, birer misâl kabilinden olmak üzere kanunda yer almaktadır. Nitekim Ç. T. Tüzüğü 64 üncü maddesinde bu konuda nazara alınacak makbul özürleri daha etraflı bir şekilde tayin etmiştir. Yalnız şuna işaret edelim ki burada bahis konusu olan özürler yalnız malikin şahsından neş'et eden makbul özürlerdir. Halbuki birinci

hükümde (arazinin işlenmesinde) hem toprağın bünyesinden ve hem de malikin şahsından meydana gelen özürler nazara alınmaktadır.

Tüzüğe nazaran bu konuda olmak üzere makbul özürler şu hallerden terekküp etmektedirler:

aa) Askerlik;

bb) Belgelendirilmiş uzun hastalık;

Tüzük hükümlerine göre, ne gibi hallerin uzun hastalık sayılacağı ve bunun nasıl belgelendirileceği hususları, Tarım Bakanlığı tarafından Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığının düşüncesi alındıktan sonra, bir yönetmelikle belirtilecektir.

cc) Arazi malikinin mahcur bulunması;

dd) Küçüklük;

Tüzüğe göre, yalnız miras yoluyla dağıtılan topraklara malikiyet haline münhasır olmak üzere reşit olmayanlar, tevarüs ettikleri toprakları reşit oluncaya kadar doğrudan doğruya işletmek mükellefiyetinde değildir.

ee) Müstesnâ: Tüzüğe göre dağıtılan toprakların yeni maliki vefat ederek bir kaç mirasçı bıraktığı takdirde, iştirâk halinde mülkiyet şeklinde işletilen bu toprağın, ortaklarından (mirasçılardan) birisi özürsüz bulunduğu takdirde, bu toprak kira ile işletilemez.

Demek oluyor ki, Tüzüğün bu hükmüne göre, dağıtılan toprağın malikinin ölümü halinde, bu toprak ancak mirasçıların hepsinin makbul özürleri olmaları halinde kira ile işletilecektir. Bunlardan birinin makbul özrü yoksa bu takdirde bu toprak kira ile işletilemez, yani bu toprağın, makbul özrü olmayan mirasçı tarafından doğrudan doğruya işletilmesi lâzımdır. Makbul özrü olmayan mirasçının iştirâk halindeki mülkiyet şeklinde olan bu toprağı doğrudan doğruya işletebilmesi için de diğer mirasçıların bu hususta müsaadede bulunmaları lâzımdır (M. K., m. 630/f. II.).

d) Müeyyide.

Kanun, dağıtılan toprakların, bizzat maliki tarafından işletilmemesi veyahutta üç yıl üst üste makbul bir özür olmadan işlenmemesi hallerinde bazı ağır hükümler vaz'etmiş bulunmaktadır.

aa) Bu hususları tesbit edecek yetkili makam:

Kanuna göre dağıtılan arazinin doğrudan doğruya işletilmemesi ile makbul özür olmadan üç yıl üst üste işlenmemesi hususlarının tesbiti

Tarım Bakanlığının takdirine bırakılmıştır (Ç. T. K., m. 7/f. III.). Yalnız Tarım Bakanlığının bu husustaki kararları kat'i değildir. İlgililer bu kararlara karşı, ileride izah olunacağı veçhile, kazaî mercilere müracaat edebilirler.

bb) Dağıtılan toprakların, kanunun 57 nci maddesi hükmünce yeni malikinden geri alınması:

57 nci madde hükümlerine göre, bu hallerde, Tarım Bakanlığı dağıttığı toprağı yeni malikinden mahkemeye müracaat ederek geri alabilir.

Tarım Bakanlığı tarafından yeni maliki tarafından doğrudan doğruya işletilmeyen ve üç sene üst üste makbul özörlere istinat etmeden işlenmeyen toprak, mahkeme kararı ile geri alındıktan sonra, ileride görüleceğı veçhile, araziye muhtaç bulunanlara dağıtılır (Ç. T. K., m. 14, d bendi).

Görölüyor ki, kanunun bu üçüncü gayesi büyük bir önem taşımaktadır. Burada, yukarıda temas olunduğı üzere, iki hal mülâhaza olunmaktadır:

Birincisi, yurt topraklarında devamlı ve müstakar bir şekilde ziraat yapılmasını temin için dağıtılan toprakların üç sene üst üste makbul bir özüre istinat etmeden işlenmemelerinin önüne geçmektir¹⁵. Diğer hal

15) Ciftçiyi Topraklandırma Kanununda yer alan toprağın makbul bir özüre istinat etmeden üç sene üst üste işlenmemesi halinde yeni malikin elinden mahkeme kararı ile Tarım Bakanlığı tarafından geri alınması hükmü, H. 1274 tarihli Arazi Kanununda mevcut olan bu husustaki hükme çok benzemektedir. Gerçekten Arazi Kanununa göre miri toprağın mutasarrıfı, (intifa hakkı sahibi) makbul özörlere haricinde üç sene üst üste ziraat etmez veya toprağı ortakçılık, kira ve ariyet suretiyle de işletmezse, bu arazi üzerindeki tasarruf hakları (menfaat, mülkiyet hakkı, intifa hakkı) nihayete ermekte, yani miri arazi mutasarrıfı, bu toprak üzerindeki bütün haklarını gaib etmekte idi. Böyle bir durumda toprak tatile uğramış addolunurdu. Toprağın tatile uğramasından maksat, mutasarrıfın tasarruf haklarının ziyaa uğraması keyfiyetidir.

Tatile uğrayan miri toprağın tasarruf hakları sair ziraat erbabına müzayede yoluyla tefviz yani temlik edilirdi. Yalnız burada bu toprak üzerinde tasarruf hakları tatile uğrayan toprağın eski mutasarrıfına bir rüçhan hakkı tanımıştır. Toprağın eski mutasarrıfı, bu toprağın müzayede yolu ile diğer şahıslara tefviz olunmasından önce, değer pahasını vererek onu tekrar geri alabilirdi.

Şer'i özörlere mevcut oldukları halinde üç sene üst üste miri bir toprağı işleme-
yen veya işletmeyen mutasarrıfın tasarruf hakları sona ermezdi.

Şer'i özörlere evvelki hukukta şu şekilde tayin olunmuştu (Mecelle: m. 1663):

- Vasisi bulunsun bulunmasın küçüklük;
- Temyiz kudretinden mahrumiyet;
- Zaruret icabı araziden uzak bir yerde bulunmak;

ise, dağıtılan toprakların makbul özür halleri hariç olmak üzere, doğrudan doğruya malikleri tarafından işletilmesidir. Bundan maksat, dağıtılan toprakların bir ticaret ve spekülasyon metaı olmaktan ziyade, bunların toprakla iştigal edenlerin elinde kalmasını temindir. Başka bir ifade ile toprak üzerinde doğrudan doğruya çalışanların, yani çiftçilerin üzerinde çalıştıkları toprağa malik olmalarını sağlamak ve onları başkalarının topraklarında gayri müsait şartlarla tarım işçiliği yapmaktan kurtarmaktır.

Buraya kadar yapmış olduğumuz incelemelerle Ç. T. Kanununun birinci maddesinde yer alan hükümlerle, bunların müeyyidelerini gördük.

Müteakip fasılda kanunun umumî hükümleri kısmında yer alan diğer bazı kaideleri tetkike çalışacağız.

d) Mutasarrıfın bazı şahıslardan (mütegallibe) korkarak yani ikrah ve cebir altında arazisini işletmemesi. Arazi Kanunu bu hallere sunları da ilâve etmektedir (Arazi K. m. 68):

e) Askerlik durumu;

f) Mirî toprağın su altında kalarak ziraate gayri müsait oluşu;

g) Mirî toprağın nadasa bırakılması:

Nadas bilhassa su bakımından fakir topraklarda ziraat yapılabilmesi için toprağın sürülerek bir müddet bekletilmesidir.

Memleketimizin bazı yerlerinde ziraat için mevcudiyetli iktiza eden su miktarı, bilhassa Orta Anadolu'da olmak üzere, azdır. Bu bakımdan bu yerlerde ziraat yapabilmek için de toprağı nadasa bırakmak lâzımdır.

Yukarıda gördüğümüz veçhile Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu da, muaddel 7 nci maddesinin ikinci fıkrasında nadası, ve toprak dinlendirmesini makbul özür olarak kabul etmektedir.

Görülüyor ki, Arazi Kanununda yer alan mirî toprağın tatle uğramasına mütedair hükümler, Çiftçiyi Topraklandırma Kanununun bu husustaki hükümlerine çok benzemektedir. Yalnız Arazi Kanununda mirî toprakların, toprağın mutasarrıfı tarafından doğrudan doğruya işletilmesine mütedair bir hüküm yoktur.

Arazi Kanununun bu hususla ilgili 68 inci maddesi hükmü şöyledir: «Arazinin derece-i kabiliyetine göre bir veya iki sene ve hasbelmevki-i şaz olarak daha ziyadece mücerret dinlendirmek veyahut tarlayı su basıp bir müddet sonra çekilerek ziraate salâhiyet kesb edinceye kadar o tarlayı hali bırakmağa lüzum görünmek ve esir olmak gibi azar-ı sahihadan biri tahakkuk etmeksizin bir tarlayı mütesarrıfu ziraat etmeyip ve iare ve icar suretiyle dahi ettirmeyüpde üç sene mütevevli tatli ederse gerek arazinin olduğu mahalde olsun ve gerek müddet-i se'et-i bald olan mahalde bulunsun ol tarla müstahak-ı tapu olup mütasarrıf-ı sabıkı müceddeden tafvize talip olursa bedel-i misli ile yeniden ona tafviz olunur. Talip olmazsa ol vakt bilmüzayede talibine ihale kılınır.»

Fasıl : V

Çiftçiyi Topraklandırma Kanununun umumî kısmında yer alan diğer kaide ve esaslar.

Ç. T. Kanununda başlıca iki türlü arazi yüz ölçüsü bahis konusu olmaktadır. Bunlar dönüm şeklinde olan arazi yüz ölçüsü ile arazinin büyüklüğünü göz önünde bulunduran arazi mülkleridir.

13 — I. Dönüm şeklinde arazi ölçüsü.

Kanun ihtiva ettiği hükümlerin tatbikinde arazi yüz ölçüsü olarak dönümü kabul etmiştir. Kanuna göre dönüm bin (1000) metre karedir. Yani dönüm bir dekardır (Ç. T. K., m. 5.).

Dönüm memleketimizde, eskiden beri kullanılan bir arazi ölçüsü idi ve genişlik ve uzunluğu vasatî kırk adım olarak tesbit olunmuştu. Demek oluyor ki dönüm evvelce bin altı yüz (1600) adım karelik bir toprak parçası idi. (Arazi K., m. 131). Adım ise 758 milimetre uzunluğunda olan mimar arşınının muadili olarak kabul edilmişti. Bu toprak yüz ölçüsü metre kareye tahvil olunursa, aşağı yukarı 919 metre karelik bir yerdi. Görülüyor ki, eski dönüm, bin metre kare olarak kabul edilen yeni dönümden takriben yüzde sekiz (% 8) nisbetinde olmak üzere ufak bulunmakta idi¹⁶. Yurdumuzda evvelce dönüm bütün araziler için bin altı yüz adım kare olarak tesbit olunmamış, bir çok yerlerde dönüm olarak amprik bazı esaslar nazara alınmakta idi. Meselâ bir çift hayvanın (öküzün) muayyen bir zaman süresi içinde sürebileceği yer veyahut muayyen miktar ekin ekilen yer gibi. Dönümün böyle amprik ölçülerle tesbit edilmesi neticesi; memleketimizde kadastrosu yapılmamış yerlerdeki tapu sicillerinde yer alan dönüm ölçüsünün hakikî miktarını bir çok yerlerde kat'î olarak tesbite imkân yoktu^{16/1}. Böyle karışıklıklara mahal bırakmamak için Ç. T. Kanunu dönümü bin (1000) metre karelik bir yer olarak kabul etmiştir.

16) H. 1274 tarihli Arazi Kanununun 131 inci maddesinde şöyle bir hüküm vardı: «... kanunen çiftlik her sene ziraat olunup ve hasıl verir ki, öküzlük bir çift demektir ki, âlâ yerden 130 dönüm kadar araziden ibarettir. Dönüm dahi hatavat mutavassıta (ortalama adım) ile tûlen ve arzen 40 hat ve (adım) yani terbian 1600 zira (arşın) yerdır ve bir dönümden az olan araziye kit'a tâbir olunur.» (Ebül'ulâ Mardin, Toprak Hukuku Dersleri, İst. 1947, sah. 109.)

16/1) Yurdumuzda evvelce hudutları belirtilerek ferağ olunan mirî toprakların dönüm olarak tesbitinde ihtilâf meydana geldiği takdirde, artık bu toprağın ferağ akdinde zikrolunan şu kadar dönüm olduğuna bakılmaz, sadece hudutları nazara alınmak suretiyle arazinin büyüklüğü tayin edilirdi. Bu tesbit şekil ise bazı haksızlıkların meydana gelmesine sebep olmakta idi (Arazi Kanunu, m. 47).

14 — II. Arazi mülkleri.

Ç. T. Kanunu arazileri arz ettikleri büyüklüğü göz önünde bulundurarak üç kısma ayırmıştır (Ç. T. K., m. 6). Kanun arazi mülkünü tarif etmemiştir. Ç. T. Tüzüğü bu hususu nazara alarak arazi mülkünü şöylece tarif etmiştir (Tüzük, m. 12/f. I.):

«Gerçek ve tüzel kişilerden her birinin Türkiye sınırları içinde kaç parçadan ve nerede olursa olsun sahip buldukları türlü kültür arazisinin tümüne arazi mülkü denir.».

Yine Tüzük hükümlerine göre, bir şahsın toprak mülkünün hangi arazi boyuna girdiğini tesbit etmede bu arazinin büyüklüğünün (tutarının) esas olarak nazara alınması gerekmektedir. Kanunun derpiş ettiği üç türlü arazi mülkleri şunlardır:

a) Küçük arazi mülkü.

Bu arazi mülkünün büyüklüğü 1 - 500 (dahil) dönüm kadardır.

b) Orta arazi mülkü.

Bunun da büyüklüğü 501 - 5000 (dahil) dönüm arasındadır.

c) Büyük arazi mülkü.

Bu son arazi mülkünün büyüklüğü ise 5000 dönümü aşmaktadır. Demek oluyor ki büyük arazi mülkü 5000 dönümü aşan toprak parçalarıdır.

Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu hazırlanırken Hükümet tasarısında arazi mülkleri dört kısma ayrılmış bulunmakta idi. Halen kanunda yer alan bu üç kısım arazi mülkünden başka bir de büyüklüğü 1 - 30 dönüm arasında olan topraklar yer almakta idi. Bu büyüklükteki topraklar, geçimlerini çiftçilikten gayri diğer san'atlardan sağlayanların elde edebilecekleri yerlerdi. Başka bir deyimle bizzat çiftçilik yapmayanların edinebilecekleri toprak miktarı 30 dönümü aşmayacaktı. Otuz ilâ beş yüz arasında yer alan topraklarda ise çiftçi ocakları ismi verilmişti.

Sonraları tasarıdan çiftçi ocakları çıkarılmış ve çiftçi olmayanların edinebilecekleri toprak miktarı da kanunda ayrıca belirtilmediğinden, tasarıda yer alan ve arazi mülklerini büyüklük bakımından dörde ayıran taksim usulü kabul olunmamış ve yukarıda görüldüğü gibi arazi mülkleri küçük, orta ve büyük olmak üzere üçe tefrik olunmuştur.

Memleketimizde, mevcut istatistiklere göre, 1949 senesinde 5000 dönümden yukarı büyüklükte 418 büyük işletmenin elinde 6 400.000 dönüm, 5764 orta işletmenin elinde ise 17.000.000 dönüm arazi vardır. 500 dönümden aşağı toprağı olan 2.493.000 küçük işletmenin elinde ise 149.180.000 dönüm arazi mevcuttur¹⁷.

17) a. g. Makalemiz, sah. 205, not 22.

15 — III. Hisseli arazilerdeki durum.

Kanun hisseli topraklardaki arazi mülkünün nasıl tesbit olunacağına mütedair bazı hükümler sevk etmiş bulunmaktadır (Ç. T. K., m. 6/f. 6.).

Medenî Kanuna göre, gayrimenkullerdeki hisseli durum, müşterek mülkiyet hali (M. K., m. 623 - 628) ve iştirâk halinde mülkiyet hâli olmak üzere (M. K., m. 629 - 631.) iki şekilde mülâhaza olunmuştur. Bu bakımdan biz de incelemelerimizi bu iki türlü hisseli mülkiyet şeklini göz önünde bulundurarak yapacağız.

A — Müşterek mülkiyet halindeki topraklarda arazi mülkünün tesbiti. Kanuna göre mülkiyet hissesi arazi büyüklüğü bakımından her hissedarın kendi hissesi nazara alınarak ayrı ayrı hesaplanacaktır.

B — İştirâk halinde mülkiyet şeklinde bulunan topraklarda arazi mülkünün tesbiti. Kanun bu hususta muaddel altıncı maddesinde bazı hükümler sevk etmiştir.

1 — Hüküm.

Ç. T. Kanununun on birinci maddesinde yer alan hükümler gereğince Resmî Gazete, İstanbul, İzmir ve Ankara'da çıkan gazetelerde yapılacak ilân tarihinden itibaren bir ay içerisinde hisseler tarafından iştirâk halindeki mülkiyet şeklinin müşterek mülkiyet şekline çevrilmesi lâzımdır. Ç. T. K. on birinci maddesinde yer alan gazeteler vasıtası ile yapılacak ilânlara ve sair hususlara mütedair hükümleri inceliyeceğimizden burada bu noktalara temas etmiyeceğiz.

2 — Hükmün müeyyidesi.

a) İlân tarihinden itibaren geçecek olan bu bir aylık müddet içinde hisseler tarafından iştirâk halinde mülkiyet, müşterek mülkiyete çevrilmemiş ise kanuna göre iştirâk halindeki mülkiyet şekli kendiliğinden sona ermekte ve müşterek mülkiyete tahavvül etmektedir.

Kanunun bu hükmü karşısında, hisseler tarafından iştirâk halindeki mülkiyetin müşterek mülkiyete çevrilmesi için gereken muamelelerin yapılmaması göz önüne getirilerek bu hükmün pek te isabetli olamayacağı mütalâasını ileri sürmek mümkün ise de, iştirâk halindeki mülkiyet durumunun bir an evvel müşterek mülkiyete hisseler tarafından çevrilmemesi; bu hususta yapılacak muameleleri sürüncemede bırakacağından ilân tarihinden itibaren bir ay içerisinde iştirâk halindeki mülkiyetin müşterek mülkiyete kendiliğinden çevrileceğine dair olan bu hüküm hakkında serd edilecek böyle bir mülâhaza kanaatimizce zayıf bulunmak-

tadır. Evvelce Ç. T. Kanununda böyle bir esas mevcut değildi. Bu hüküm kanuna 22/3/1950 tarihli ve 5618 sayılı kanun ile ithal edilmiştir.

b) Tapu sicilindeki kayıtların tashihi.

İştirak halindeki mülkiyetin ilân tarihinden itibaren kendiliğinden kalkması hükmünün tamamen tahakkuk edebilmesi için ayrıca tapu sicilinden iştirâk halindeki mülkiyet kaydının, müşterek mülkiyet kaydı şeklinde düzeltilmesi lâzımdır. Bu bakımdan ilgili makamın bu hususu temin için gereken muameleleri yapması icap etmektedir (M. K., m. 934).

c) Hisseliler iştirâk halindeki mülkiyetin ilân tarihinden itibaren kendiliğinden müşterek mülkiyete çevrilmesi yüzünden bir zarara uğrarlarsa, toprağın müşterek mülkiyete tahavvülü tarihinden itibaren bir ay içerisinde Tarım Bakanlığına müracaat ederek itirazda bulunabilirler.

Eğer itirazları Tarım Bakanlığınca varit görülmezse, bu takdirde ilgililer kazaî mercilerde dâva açabilirler (Ç. T. K., m. 25 - 26).

Fasıl : VI

Çiftçiyi Topraklandırma Kanununa göre dağıtılacak araziye terettüp eden hükümler.

16 — Çiftçiyi Topraklandırma Kanununa göre dağıtılacak topraklar, tâbi tutuldukları hüküm bakımından başlıca iki kategoriye ayrılmışlardır:

A) Kamulaştırma muamelelerine tâbi tutulmadan dağıtılan topraklar.

B) Kamulaştırma muamelelerine tâbi tutularak dağıtılan topraklar. Heride bu hususları izah edeceğimizden şimdilik bunlara temas etmiyeceğiz.

17 — Toprak dağıtımının yapılacağı bölgelerle kanunun kamulaştırma hükümlerinin tatbik olunacağı yerleri tesbit etmekle görevlendirilen makam:

Ç. T. Kanunu hükümleri gereğince, toprak dağıtımının yapılacağı bölgelerle, aynı kanuna göre kamulaştırmaya tâbi tutulacak arazi, Tarım Bakanlığının teklifi üzerine Bakanlar Kurulu kararı ile tayin ve tesbit olunmaktadır (Ç. T. K., m. 15).

Görülüyor ki, bu konuda karar vermekle yetkili makam Bakanlar Kuruludur; yalnız bu kurulun bu konuda bir karar verebilmesi için kendisine bu hususta Tarım Bakanlığı tarafından bir teklifin yapılması gerek-

mektedir. Bu hüküm evvelce kanunun mülga 62 nci maddesinde yer almakta idi. Bu maddenin ilgası üzerine sözü geçen hüküm kanunun muaddel 15 inci maddesine konulmuştur.

18 — Toprak dağıtımı ile yapılacak kamulaştırmanın muayyen bölgelere ayrılarak yapılması.

1) Kaide.

Ç. T. Kanununun muaddel 15 inci maddesine göre, her ilçe kanun gereğince dağıtılacak ve kamulaştırılacak topraklar için müstakil birer bölge olarak kabul edilmiştir.

Demek oluyor ki, kanun kaideten her ilçeyi toprak dağıtımı ve kamulaştırması bakımından müstakil birer (dağıtım ve kamulaştırma) bölgesi olarak tesbit etmektedir.

2) Müstesnâ.

Kanun bu kaideyi mutlak olarak kabul etmemiş ve buna şu istisnayı koymuştur.

Kanunun hükümlerine göre, gerekli ahvalde veya toprak dağıtımı ve kamulaştırması bakımından hususî bir durum arzeden iller, icabında birer dağıtım ve kamulaştırma bölgesi addolunabileceklerdir.

Görülüyor ki, kanun kaide olarak toprak dağıtımı ve kamulaştırma bölgesi olarak esas itibariyle ilçeyi nazara almakta, illeri ise istisnaen birer dağıtım ve kamulaştırma bölgesi olarak kabul etmektedir.

Kanunun 22/3/1951 ve 5618 sayılı kanunla tâdilinden önce ihtiva ettiği eski hüküm, yenisinin tamamen aksine olarak başka bir esası kabul etmişti.

Gerçekten mülga hükme göre kaide olarak her il müstakil birer dağıtım ve kamulaştırma bölgesi addolunmakta, ilçeler ise ancak hususî bir durumda olmak şartıyla istisnaen müstakil birer bölge olarak kabul edilmekte idiler.

19 — Çiftçiyi Topraklandırma Kanununa göre kamulaştırma muamelesi tavsit olunmadan dağıtım tâbi topraklarla kamulaştırılarak dağıtılan topraklara terettüp eden hükümler ve bu konuda nazara alınan dağıtım ve kamulaştırma sırası.

1) Ç. T. K. ununa göre kamulaştırmaya tâbi tutulmadan dağıtılan arazi ile kamulaştırmaya tâbi tutularak dağıtılan arazi arasında toprak dağıtımı bakımından muayyen bir sıra kabul edilmiştir (Ç. T. K., m. 16).

Gerçekten kanunun muaddel 16 nci maddesinin birinci fıkrası hükmü şöyledir:

«Bu kanunun uygulandığı bölgelerde dağıtma işlerine 8 inci madde gereğince Devlete ait arazi ile 14 üncü madde esaslarına göre kamulaştırılacak araziden başlanır».

Kanunun yukarıda gördüğümüz muaddel 16 ncı maddesinin ilk fıkrasının atıfda bulunduğu aynı kanunun 8 ve 14 üncü maddelerinde bazı dağıtım sıraları kabul olunmuştur.

20 — A. Kanunun 8 inci maddesinde bu hükümlere göre dağıtım tâbi tutulacak topraklarda nazara alınan sıra.

a) Devletin hüküm ve tasarrufu veya özel mülkiyeti altında bulunup ta kamu işlerinde kullanılmayan arazi.

Memleketimizde evvelce, bu kabil topraklar 22/11/1934 sayılı ve 2644 sayılı Tapu Kanununun kaldırılan 6 ncı maddesi hükmü dairesinde ihya fiili ile temellük olunabilmekte idiler. Fakat Tapu Kanununun bu hükmü Ç. T. K. ununun 64 üncü maddesi ile ilga olunmuştur. Buna sebepte, bu toprakların, kanun gereğince dağıtılmaları iktiza ettiğinden, bunların artık ihya fiili ile temellük olunmalarına mani olmaktır. Dikkat olunursa Ç. T. Kanununun bu bendinde yer alan ve dağıtım tâbi tutulan topraklar, âmme hizmetlerine terk ve tahsis kılınmayan, başka bir ifade ile âmme emlâki kategorisine girmeyen topraklardır.

b) Bir veya bir kaç köy, kasaba veya şehrin orta malı olan arazisinin ihtiyaçtan fazla olduğu Tarım Bakanlığınca belirtilen arazi¹⁸.

Bu kabil yerlerin ihtiyaçtan fazla olduklarını Tarım Bakanlığının hangi esasları nazara alarak belirtmesi gerektiği hususunda bir sarahat mevcut değildir. Bu boşluk göz önünde bulundurularak Ç. T. Tüzüğü'nün 14 üncü maddesine bu hususla ilgili hükümler konulmuştur.

Gerçekten Ç. T. Tüzüğüne göre, kanunun 8 inci maddesinin (b) bendinde yer alan bu kabil arazinin ihtiyaçtan fazla olduğu, toprak komisyonları, bunlar yoksa il tarım veteriner kuruluşları ve o bölgede mevcut ise Devlet hayvancılık kurumları uzmanlarından Tarım Bakanlığınca seçilecek bir heyet tarafından tesbit olunarak Tarım Bakanlığının tasdikine sunulacaktır. Yalnız bu heyetin bu fazlalığı belirtirken, bu bölgelerin hayvancılık bakımından gelecekteki muhtemel gelişmelerini de göz önünde bulundurması icap etmektedir (Ç. T. Tüzüğü, m. 14).

Ç. T. Kanununa, 5618 sayılı tadilât kanuniyle iâve olunan 3, 4, 5 ve 6 ncı Ek Maddeler, bu hususla ilgili bazı hükümler ithal etmiştir.

18) Bak.: Köy Kanunu, m. 7 ve 8.

Yukarıda gördüğümüz üzere, Ç. T. Tüzüğü, köy ve kasabaların orta malı arazilerinden ihtiyaçtan fazla olan kısımlarını, bu yerlerin mer'a ihtiyaçlarını bu husustaki ilerideki gelişmeleri de nazara almak şartı ile tesbit etmekte idi. Kanuna ithal olunan yeni hükümler de köy ve kasabaların mer'a ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak şu hükümleri vaz'etmiştir:

aa) Mer'a ve yaylak ihtiyaçlarının tesbiti:

Ç. T. Kanununun uygulandığı bölgelerde, köy, kasaba ve şehirlerin ziraî ve iktisadî şartları ile hayvan mevcutları ve bu hususta bunların gelecekteki gelişmeleri göz önünde tutularak, tarla, bağ, bahçe gibi kültür arazisi ayrıldıktan sonra mer'a ve yaylak ihtiyaçları Tarım Bakanlığınca hazırlanan ve Bakanlar Kurulu tarafından kabul edilen esaslara (normlara) göre hesaplanarak tesbit olunacaktır. Bu tesbit işinden sonra, belirtilen ihtiyaçlara göre bu yerlerin kroki ve haritaları hazırlanarak sınırları, tutulacak bir tutanakla tayin olunacaktır (Ç. T. K., Ek mad. 3).

bb) İhtiyaçtan fazla olduğu tahakkuk eden bu kabil yerlerin icabında dağıtmaya tâbi tutulmaları..

İhtiyaç fazlası olduğu, kanunun Ek 3 üncü maddesi hükümleri gereğince anlaşılan mer'a ve yaylakların ziraate müsait bulunan kısımları toprak dağıtımına tâbi tutulabilirler (Ç. T. K., Ek mad. 4/f. I.).

cc) Mer'a ve yaylağın ihtiyacı olan bölgelere yapılacak tahsis: Kanuna göre mer'a ve yaylağa ihtiyacı olduğu anlaşılan köy, kasaba ve şehirler halkının müşterek istifadelerine, bu kanun gereğince dağıtılmak üzere Tarım Bakanlığının ileride görüleceği üzere, emrine geçen veya kamulaştırılan topraklardan gereken miktarı, mer'a ve yaylak olarak tahsis olunabilmektedir (Ç. T. K., Ek madde 4/f. II.).

dd) Evvelce muayyen bir teamül gereğince müştereken kullanılan mer'a ve yaylaklar için de kanuna şu hükümler konulmuştur:

e) Mer'a ve yaylaktan istifade edenler bu yerlerin çevresinde bulunuyorlarsa, bunlardan herbirinin mer'a ve yaylak ihtiyaçları göz önünde bulundurulurken ihtiyaç fazlası olan kısımları kanunun yukarıda gördüğümüz hükümleri dahilinde belirtilir. İhtiyaçtan fazlası olan bu yerler, bu kabil yerlere ihtiyacı olan diğer bölge halkına dağıtılırlar. Eğer bunlara ihtiyacı olan bölgeler yoksa, bu yerler dağıtmaya tâbi tutulurlar (Ç. T. K., Ek mad. 5/f. II.).

β) Mer'a ve yaylâktan istifade edenler bunların çevresinde olmayıp ta ayrı ayrı yerlerde bulunuyorlarsa, bu kabil yerler kaideten dağıtım dışı bırakılırlar ve müstefitler yine bu yerlerden teamül gereğince istifade ederler. Ancak bu kabil yaylak ve mer'alardan, yapılacak incelemeler neticesinde artık müşterek istifadeye ihtiyaç kalmadığı anlaşılırsa; bu hale münhasır kalmak üzere istisnaen bu yerler, ihtiyacı olan diğer yerlere bunların da yokluğu halinde dağıtımına tâbi tutulurlar (Ç. T. K., Ek mad. 5/f. III.), (Köy Kanunu, m. 6).

γ) İstifadenin ücretsiz oluşu

Kanuna göre mer'a ve yaylâklardan evvelce teamül gereğince meccanen istifadede bulunanlar yine bu kabil yerlerden hiç bir ücret vermeden faidelenenlerdir (Ç. T. K., Ek mad. 5/f. IV.).

ee) Mer'a ve yaylakların özel mülkiyet mevzuuna girememeleri.

Ç. T. K. una göre, köy, kasaba, şehirlerde oturanların gerek münferiden ve gerek müştereken istifadelerine bırakılan mer'a ve yaylâklar özel mülkiyet konusuna giremezler (Ç. T. K., Ek mad. 6). Memleketimizde evvelce, mer'alar, yaylâklar, metrûk toprakların ikinci kategorisini teşkil eden hususî metrûk topraklarda yer almakta idiler.¹⁹⁾

H. 1274 tarihli Arazi Kanununda mer'a, yaylâk ve kışlaklara mütedair hükümler mevcuttu. Bilhassa mer'alara mütedair olmak üzere bu kanununun 97, 99 ve 100 üncü maddelerinde etraflı hükümler yer almakta idiler. Bu hükümler, bilhassa köy ve kasabaların istifadelerine müstakillen veyahut ta müştereken terk ve tahsis olunan mer'alardan ne şekilde istifade olunacağını etraflı bir şekilde tesbit etmekte idiler. Yurdumuzda Arazi Kanununun bu husustaki hükümleri tatbikatta oldukça müsbet ve tatmin edici neticeler meydana getirmişlerdi.

Ç. T. K. u mer'iyete girdiği 11/6/1945 tarihinde mer'a ve yaylâk ihtiyaçlarını nazara alan hükümleri ihtiva etmiyordu. Fakat bu konudaki zaruret ve hüküm yokluğu, kanun vazısını harekete getirerek, kanunda, 1950 senesinde neşrolunan 5618 sayılı kanunla yapılan tâdilât ile mer'a ve yaylâklara mütedair yukarıda incelediğimiz yeni hükümler Ek mad. lerle ilâve olunmuştur. Başka bir ifade ile, kanun vazısı, Ç. T. K. ununda yapmış olduğu tâdilâtla, memleketimizde uzun zamanlardan beri, mer'alardan ve yaylâklardan istifade hakkında devam eden teamül halindeki

19) Fazla bilgi için bak: Dr. Bülent Köprülü, Toprak Hukuku Dersleri, teksir halinde notlar, sah. 43 ve Sn. İst. 1952.

kaideleri kanuna ithal etmek zaruretini idrâkten uzak kalmamıştır. Her ne kadar 17/3/1340 (1924) tarihli ve 442 sayılı Köy Kanununda bu hususla ilgili bazı hükümler varsa da, bunlar ihtiyacı karşılamaktan uzak bulunmaktadırlar. Köy Kanununda bilhassa müşterek bir şekilde kullanılan mer'alara mütedair hükümler mevcuttur (Köy Kanunu, mad. 6).

c) Sahibi bulunmayan arazi.

Sahibi bulunmayan araziden maksat, bu arazi malikinin yapılan türlü ilân ve incelemeler neticesinde bulunamamasıdır.

Ç. T. K. ununa göre sahibi bulunmayan topraklar hakkında şu hüküm tatbik olunacaktır.

aa) Kanun sahibi bulunmayan arazinin Hazine adına tescil olunacağı hükmünü ihtiva etmektedir (Ç. T. K., mad. 9).

bb) Bir arazinin sahibi bulunmayan bir arazi addolunabilmesi için, Ç. T. Tüzüğüne göre aşağıdaki muamelelerin yapılması gerekmektedir (Ç. T. Tüzüğü, mad. 15).

a) İnceleme, soruşturma ve ilân.

İlgili toprak komisyonları, gereken inceleme ve soruşturmalarda bulunarak arazinin malikini tesbit etmeğe çalışacaklardır. Tesbit edemezlerse, arazi malikinin ilân tarihinden itibaren bir ay içerisinde komisyona başvurması lüzumunu o yerde mümasil ve mutat olan vasıta ve yollarla ilân edecektir.

β) Bu komisyon, inceleme, soruşturma ve ilân semeresiz kaldığı takdirde ileride de görüleceği gibi Çiftçiyi Topraklandırma Kanununun 27 nci maddesi hükümlerine göre Sulh ve Asliye Hukuk Mahkemeleri yetkilerini haiz olmak üzere kurulacak gezici mahkemelerden, Hazine lehine tescilin yapılmasına mütedair olan kanunî hükmün yerine getirilmesi hususunda bir karar almak için sözü geçen mahkemeye lüzumlu belgeleri vererek müracaatta bulunacaktır.

γ) Komisyon mahkemeden istihsal olunacak karara müsteniden sahibi bulunmayan arazinin mukayyet bulunduğu tapu sicilinde Hazine lehine olmak üzere tescilli cihetine gidecektir.

cc) Bu şekilde sahibi bulunmamak yüzünden Hazine lehine tescil olunan arazinin maliki on yıl içinde meydana çıkarsa, toprağın el konma tarihindeki bedeli, ileride inceleneceği üzere, kamulaştırmadaki esaslar dahilinde kendisine Hazinece ödenecektir (Ç. T. K., mad. 9 ve 45).

Dikkat edilirse sahibi bulunmayan arazinin malikine, ancak Hazinece bu toprağa el konma tarihinden itibaren on yıl içerisinde müracaat ettiği takdirde kendisine toprağının el konma zamanındaki bedeli, kamulaştırmadaki esaslar dahilinde ödenecektir. On seneyi geçirerek müracaat ederse kendisine hiç bir şey verilemeyecektir.

Kanaatimizce kanun vazı bu on senelik müddetin tesbitinde, Medenî Kanunda yer alan adî müruru zaman müddetini nazara almıştır. Çünkü burada da Hazine lehine yapılan tescil tarihinden itibaren on sene geçmektedir (M. K., mad. 638, İsv. M. K., mad. 661).

d) Devletçe kurutulan sahihsiz bataklıklardan kazanılan arazi.

Burada bahis konusu olan arazi Devlet tarafından kurutulan bataklıklardan elde olunan arazidir, yoksa hususî şahısların bataklıkları kurutmak suretiyle elde ettikleri arazi değildir. Hususî şahısların kurutacakları bataklıklara dair «Bataklıkların kurutulması ve bundan elde edilecek topraklar hakkında» ismini taşıyan 23/Ocak/1950 tarihli ve 5516 sayılı kanun bu konuda ilgili hükümler vaz etmiş, ve bataklıkların kurutulmasına mütedair hükmü ihtiva eden Tapu Kanununun 15 inci maddesinin birinci fıkrasını ilga etmiştir (sözü geçen kanun, mad. 12)²⁰.

e) Göllerin kuruması ve nehirlerin doldurulmasıyla elde edilecek arazi²¹.

20) Bu konuda fazla bilgi için, bu kanun hakkındaki yazımıza bakınız: Sosyal Hukuk ve İktisat Mecmuası, sayı 19, sah. 334 ve Sn. İst. 1950.

21) Dikkat edilirse Ç. T. Kanununun muhtelif yerlerinde arazi tâbirine rastlamaktayız. Acaba burada araziden maksut olan nedir, nenin anlaşılması gerekmektedir.

Ç. T. K.ununun evvelce de işaret ettiğimiz vechile mülga 4 üncü m. sinde arazi tâbiri şu şekilde tesbit olunmuştur: «Bu kanunda yazılı araziden maksat, ormandan başka kültür arazisidir. Kültür arazisi, çiftçilikte kullanılan arazidir. Kültür arazisi: Tarla, bağ, bahçe, ağaçlık, çayır ve mer'a çeşitlerine ayrılır».

Mülga 4 üncü mad. nin diğer fıkralarında da ayrıca, tarla, arazisi, bahçe arazisi, bağ arazisi, çayır arazisi ve mer'a arazilerinin tarifleri yapılmakta idi. Bu mad. ilga olduğuna göre arazi tâbirinin muhtevasını nasıl tesbit edeceğiz.

Kanunun eski 4 üncü m. si mülga olmakla beraber değiştirilen 7 nci ve Ek 3 üncü maddelerde başka bir vesile ile «... türlü kültür arazisi ...» tâbirine yer verilmiştir. Demek oluyor ki biz kanunun ihtiva ettiği, arazi kelimesinden türlü kültür arazisinin kastolunduğunu anlayacağız. 4 üncü m. hükmünün kaldırılmasına sebep, kültür arazisi muhtevasının kapun tarafından tayin ve tesbit edilmesinin kanaatimizce isabetli olmayacağı hususudur.

Ç. T. Tüzüğü ise kanunda yer alan arazi kelimesini şöyle tarif etmektedir:

«Kanundaki arazi tâbirinden maksat üzerinde kendiliğinden veya emekle türlü bitkiler yetistirilen ve şehirlerle kasabaların belediye sınırları dışında kalan kültür

Görülüyor ki, buraya kadar a, b, c, d, e şıkları altında tetkik ettiğimiz beş nev'i arazide mülkiyet bakımından ihtisas üçüncü şık olan sahibi bulunmayan arazi istisnâ edilirse daha ziyade Devlete yani Hazineye ait bulunmaktadır. Bunlarda Hazinenin mülkiyet durumu kuvvetli bulunmaktadır. İşte bu önemli sebepten dolayı Devlet Ç. T. Kanunu hükümleri gereğince dağıtımına tâbi tuttuğu bu kabil toprakları dilediği sıra dahilinde tevzi edebilir. Başka bir ifade ile, Devlet için bu beş kısım arazi için kanunda yer alan sıraya toprak dağıtımını bakımından riayet mükellefiyeti yoktur.

Kanunda bu kabil topraklar hakkında kabul edilen sıra kanaatimizce bunların sadece nev'ilerini belirtmek için konulmuştur.

arazisidir. Ancak imar haritaları olan yerlerde imar sınırı ile belediye sınırı arasında, ve olmayan yerlerde de belediye sınırları içinde bulunan ve bir parçada 50 dönümü müteciviz bulunan çiftlikler kanundaki kültür arazisi medlûlüne dahildir. Ormanlar yüz ölçüsü ne olursa olsun ve nerede bulunursa bulunsun kültür arazisi sayılmaz» (Ç. T. Tüzüğü, m. 13).

1 — Tüzüğün bu hükümlerine göre Çiftçiyi Topraklandırma Kanununa nazaran bir toprağın, kanunda yer alan bir arazi olabilmesi için aşağıdaki şartların mevcudiyeti lâzımdır:

a) Arazi üzerinde kendiliğinden veya emekle türlü bitki yetisebilen bir yer olacak.

b — Bu arazi şehirlerle kasabaların belediye hudutları dışında kalan bir yer olacak.

c) Bu arazi kültür arazisi olacak.

d) İmar haritası olan yerlerde imar hududu ile belediye hududu arasında bulunan yerler ve imar haritası henüz yapılmamış yerlerde ise belediye hudutları içinde bulunan ve tek parçada 50 dönümden büyük bulunan çiftliklere ait topraklar da kanundaki arazi tâbirinin muhtevasına girmektedirler.

2 — Kaidenin müstesnası: Ormanlar gerek büyüklük ve gerekse buldukları yer bakımından Çiftçiyi Topraklandırma Kanunundaki kültür arazisini teşkil etmezler. Esasen ormanlar hüküm bakımından hususî orman kanunlarına tâbidirler (8/2/1937 tarihli ve 3116 sayılı Orman Kanunu).

Burada şu husus dikkat nazarımızı çekmektedir. Çiftçiyi Topraklandırma Kanununun 4 üncü maddesi ilga olduğuna göre Tüzüğün 13 üncü maddesinde izah olunan arazi tâbiri de kanaatimizce tam değildir. Zira burada sadece kültür arazisi umumî bir şekilde tarif edilmiştir. Yalnız kültür arazisine giren bazı araziler tesbit olunmuştur. Bu bakımdan bu cihet Tüzük hükümleri tarafından derpis edilmemiştir. Buna sebep te Tüzüğün yapıldığı zaman eski 4 üncü madde hükümlerinin henüz mer'î bulunması keyfiyetidir.

2644 sayılı 22/11/1934 tarihli Tapu Kanununun 10 uncu maddesi ile 14 üncü maddesinin 2 nci ve 3 üncü fıkraları hükümleri kültür arazilerine tatbik edilmez (Ç. T. K., Ek m. 9). Tapu Kanununun bu hükümleri, deniz kıyıları ile göl ve nehirlerin teressübâtı ile meydana gelen topraklara aittir.

Esasen Ç. T. Tüzüğü de bu görüş tarzını teyit etmektedir.

Gerçekten Tüzüğe göre «Mahallin icap, imkân ve ihtiyaçlarına göre kanunun 8 inci maddesinde yazılı araziyi sıra gözetmeksizin birden veya herhangi birini önce veya sonradan dağıtmağa Tarım Bakanlığı yetkilidir» (Ç. T. Tüzüğü, m. 51).

f) Bu kanun hükümlerine göre, kamulaştırılacak arazi.

Ç. T. Kanununun 8 inci maddesinde son bend olarak yer alan bu kabil toprakların nelerden ibaret olduğunu aynı kanunun muaddel 14 üncü maddesi tayin etmektedir.

Dikkat olunursa, burada bahis konusu olan topraklar, kamulaştırma muamelesine tâbi tutulduktan sonra dağıtılacak topraklardır, halbuki bundan önce tetkik ettiğimiz ve kanun tarafından beş kategori halinde tesbit olunan topraklar ise kamulaştırma muamelesine tâbi olmadan, dağıtımı yapılacak topraklardır. Bu ciheti daima göz önünde bulundurmak lâzımdır.

21 — B. Çiftçiyi T. Kanununa göre kamulaştırmaya tâbi tutularak dağıtılan arazide nazara alınan sıra :

Kanun muaddel 14 üncü maddesinde bu kabil toprakları dört kategori olarak tesbit etmektedir.

Kanuna göre, «arazisi olmayan veya yetmiyen çiftçilere ve kanun gereğince topraklandırılmaları kabul edilenlere dağıtılmak üzere aşağıda yazılı arazi, üzerinde ziraî işletme ile ilgili yapı ve tesisleri ile birlikte, Tarım Bakanlığınca kamulaştırılır» (Ç. T. K., m. 14/f. I.).

Kanunda yer alan ve kamulaştırmağa tâbi tutulan bu 4 kategori toprak şu şekilde tesbit olunmuştur:

aa) Mülhak ve mazbut vakıfların hükmî şahsiyetleri namına Vakıflar Genel Müdürlüğü veya mütevelliler tarafından tasarruf edilmekte bulunan bütün vakıf arazinin tamamı. İcareteynli vakıflar da bu sırada yer almaktadırlar.

2672 sayılı ve 5/6/1935 tarihli Vakıflar Kanununun muaddel birinci maddesinde vakıflar idare bakımından bazı nev'ilere ayrılmış bulunmaktadır.

Kanunun 28/6/1938 tarihli ve 3513 sayılı kanunla muaddel bulunan bu maddesi, 4/6/1949 senesinde yeniden tâdil olunmuştur. Yeni şekle göre bugün bizde idare ciheti bakımından vakıflar üçe ayrılmaktadır:

Mazbut, mülhak, cemaat* ve esnafa mahsus vakıflar.

Halbuki bu son tâdilâtтан evvel vakıflar mazbut ve mülhak olmak üzere ikiye ayrılmıştı.

bb) Özel idare ve belediyelere ait olup ta kamu (âmme) hizmetlerinde kullanılmayan arazi.

Bu kabil arazi, âmmenin istimal ve istifadesine tahsis olunmuş arazi ile bir âmme hizmetinin esaslı bir unsurunu teşkil eden arazi değildir.

cc) Hakikî şahıslarla hususî hukuk hükmî şahıslarına ait arazinin 5000 dönümü geçen parçaları.

Kanun burada bazı müesseseler için istisnaî bir hüküm vaz'etmiştir.

Ziraî devlet kuruluşları ve müesseseleri arazisinin 5000 dönümden yukarı kısmı işlenmek şartı ile ve Bakanlar Kurulu kararı ile bu hükmün dışında bırakılabilir.

Kanunun değiştirilmiş bulunan bu istisnaî hükmü yalnız ziraî Devlet teşekküllerine tatbik olunmaktadır. Bu bakımdan bu istisnaî hüküm evvelki hükme nazaran hayli daraltılmış bulunmaktadır. Maddenin evvelki şeklinde bu istisnaî hüküm, kamu faydasına yarayan dernekler, iktisadî Devlet kuruluşları ve müesseseleri ve ayrıca bir de sermayelerinin yarısından fazlasının Devlete ait olduğu ortaklıklar hakkında tatbik olunmakta idi.

a) Görülüyor ki, kanun ana kaide olarak hakikî şahıslarla hususî hukuk hükmî şahıslarına ait olan arazinin ancak 5000 dönümden fazla olan kısımlarının kamulaştırılmasını kabul etmiştir. Yani yüz ölçüsü itibarile kamulaştırılacak olan arazi büyük arazi mülkleridir. Tüzüğe göre mukataalı vakıflar da bu kategoride yer almaktadır.

Esasen mukataalı vakıflar, arzettikleri durum bakımından icareteynli vakıflardan daha ziyade hususî mülkiyete yaklaşmaktadır. Halbuki icareteynli vakıflar birinci kategoride yer almaktadır (Ç. T. Tüzüğü, m. 24).

β) Kaidenin müstesnası:

Kanun hiç arazisi olmayanlara, bölgelere ve tarım çeşitlerine göre bir çiftçi ailesinin geçinmesine ve aile fertlerinin iş kuvvetlerinin değerlendirilmesine yetecek genişlik, kuvvet ve çeşitte arazi olmak üzere küçük arazi haddi içinde arazi verileceği esasını kabul etmiştir (Ç. T. K., m. 39). Eğer kamulaştırılan topraklar kanunun bu hükmünü yerine getirmeğe imkân veremeyecek derecede az iseler, bu takdirde hakikî şahıslarla hususî hukuk hükmî şahıslarına ait orta arazinin de kamulaştırılması cihetine gidilecektir.

Kanun burada bütün orta arazi mülkünün kamulaştırılmasını teviz etmemiş ve bu hususta muayyen bir had kabul etmiştir (Ç. T. K., m. 16).

Kanun tesbit ettiği bu had 2000 dönümdür. Yani muaddel hükme göre bir kimsenin hiç bir şekilde 2000 dönümden aşağı arazisi Çiftçiyi Topraklandırma Kanununa göre kamulaştırmaya konu olamaz. Kanun bu istisnai hükme bir diğer istisna daha vaz'etmiştir. Bilindiği üzere istisnânın istisnası ana kaidenin tatbiki demektir. Yani bu istisnai halde 5000 dönümden aşağı araziler kamulaştırılmıyacaktır.

Kanuna göre bu husus için de şu şartların mevcudiyeti lâzımdır (Ç. T. K., m. 16/f II - III):

αα) Orta arazinin sahibi tarafından işletilmiş olması lâzımdır. Sahibi tarafından doğrudan doğruya işletmenin ne şekilde tayin olduğunu evvelce görmüştük (Ç. T. Tüzüğü, m. 27).

ββ) Bu toprağın sahibi tarafından doğrudan doğruya işletme şeklinin mahallî imkân ve şartlara göre gerekli tesis ve donatımı olduğu halde yapılmış olması gerekmektedir.

Görülüyor ki, bu iki şartın tahakkuku halinde ancak 5000 dönümden yukarı olan büyük arazi mülkleri kamulaştırmaya tâbi tutulacaktır. Bu iki şartın yokluğu halinde ise yukarıda da görüldüğü üzere orta arazi mülkünün 2000 - 5000 dönüm arasındaki kısmı da kamulaştırılabilecektir.

Ç. T. Kanununa göre, bu gereken şartları ihtiva eden arazilerin ancak 5000 dönümden yukarı kısımlarının kamulaştırılacağı kaidesi mutlak olarak kabul edilmemiştir. Kanun bu kaideye şu istisnayı koymuştur:

442 sayılı ve 17/Mart/1340 (1924) tarihli Köy Kanununun 87 nci maddesinde bahsi geçen şahıslar, cemiyet ve şirketlerin köylerdeki arazileri bu hükümden istifade edemezler; çünkü Ç. T. Kanunu bu kabil arazinin tamamen kamulaştırılabileceği hükmünü istisnaen kabul etmiştir²². Kanuna bu hüküm 1950 tadilatıyla ithal olunmuştur (Ç. T. K., m. 16/f son).

22) Sözü geçen Köy Kanununun 87 nci maddesinde şöyle bir hüküm mevcuttur: «Türkiye Cumhuriyeti tâbiyetinde bulunmayan gerek şahıslar, gerek şahıs hükmünde olan cemiyet ve şirketlerin (eshası hususiye ve hükmiye) köylerde arazi ve emlak almaları memnudur».

22/11/1934 tarihli ve 2644 sayılı Tapu Kanununda yabancı hakiki şahıslarla hükmi şahısların memleketimizde gayri menkul edilmeleri hususunda şu hükümler mevcuttur:

a) Yabancı hakiki şahıslar, kaide:

Bunlar, tahdidî mutazammın kanuni hükümler mahfuz kalmak ve karşılıklı (mütekabil) olmak şartıyla, Türkiyede gayrimenkul mallara temellük ve tevarüs edebilirler (Tapu K., m. 35).

dd) Bu kanunun yürürlüğe girmesinden sonra işlenmiyen arazi:

İşlenmiyen toprakların nelerden ibaret olduğunu ve bunların da kamulaştırmağa tâbi tutulduklarını, Ç. T. K. ununun 3 üncü gayesini incelerken görmüştük, bu bakımdan bu hususu burada tekrar etmeğe lüzum görmedik.

22 — Kamulaştırma dışında bırakılan yerler ve gayrimenkuller. Kanun bazı yerlerle gayrimenkulleri kamulaştırma dışında bırakmıştır (Ç. T. K., mad. 14/f. VI.).

Gerçekten kanuna göre kamulaştırılan yapı ve tesislerden kahve, han, dükkân, değirmen ve fabrika gibi zirai işletme ile ilgili olmıyanlar; bağ ve bahçeler, zeytinlik ve palamutluklarla okalıptüs ve kavaklar gibi ağaçlıklar istisnaen kamulaştırma dışında bırakılmışlardır.

23 — Kamulaştırma haddi dışında kalan araziye sahibinin seçmesi:

Ç. T. Kanununa göre kamulaştırma dışında kalacak parçaları arazi sahibi dilediği gibi seçmek hakkına maliktir (Ç. T. K., mad. 18). Halbuki muaddel olan bu hükümden önce, bu kabil yerleri Tarım Bakanlığı seçerdi, yalnız ileride görüleceği üzere, kaldırılan 17 nci madde hükümlerinin tatbiki halinde, bu kabil yerleri sahibi istisnaen dilediği yerden seçebilirdi. Durumu bir misal ile izah edelim. Bir hakikî şahsın elinde 9000 dönüm arazi vardır. Bunun 5000 dönümü kamulaştırmaya tâbi tutuluyor. Malike 4000 dönüm arazi bırakılacak, acaba bu 4000 dönümlük arazi, 9000 dönümün hangi kısmını teşkil edecektir. İşte arazi maliki kendisine bırakılacak bu 4000 dönümlük yeri, 9000 dönümün içinden dilediği gibi seçebilecektir.

b) Müstesna:

Yabancı hakikî şahıslar, köy sınırları dahilinde gayrimenkul edinemezler. Yalnız bunlar, bir köye bağlı olmıyan müstakil çiftliklere ve köy sınırları dışında kalan arazinin otuz hektardan fazlasına ancak hükümetin müsaadesi ile malik olabilirler. Sözü geçen çiftliklere ve arazinin otuz hektardan (üç yüz dönüm) fazlasına vasiyet veya mansup mirasçı sıfatıyla malik olabilmeleri için hükümetin bu hususta izni lâzımdır. İzin verilmezse, çiftlik ve bu fazla miktar tasfiye suretiyle bedele çevrilir. Yalnız yabancı hakikî şahıslar bu kabil yerin otuz hektar, yani üç yüz dönümden fazlasına, kanuni mirasçı sıfatıyla, hükümetten izin almadan da tesahüp edebilirler (Tapu K., m. 36).

c) Yabancı hükmi şahıslar, Türkiyede kaideten gayrimenkul edinemezler.

Ancak, «mevcudiyetleri Türkiye Cumhuriyeti Hükümetince tanınmış olan yabancılarla ait dini, ilmi, hayri müesseselerin fermanlara ve hükümet kararlarına müsteniden sahiplendikleri gayrimenkuller, bu belgelerin sınırları dışına çıkmamak ve hükümetin izni alınmak şartıyla müesseselerin hükmi şahsiyetleri namına tescil olunabilir» (Tapu K., m. 3).

Şüphesiz bu hüküm toprağı kamulaştırılan kimsenin lehindedir. Çünkü misalde olduğu gibi, 9000 dönümlük yerin verim kabiliyeti aynı olmayabilir. Bu bakımdan malik bu topraktan daha verimli yeri seçebilir.

24 — Kanunun kamulaştırmaya tâbi tutularak dağıtılacak olan ve dört kategoriden müteşekkil bulunan topraklara mütedair hükümlerini gördük.

Burada yer alan kamulaştırma sırasına kanaatimizce riayet olunması daha uygundur. Her ne kadar kanunda bu hususta mutlak bir sarahat yoksa da, kamulaştırılarak dağıtılacak topraklar, kamulaştırılmadan dağıtılacak topraklara nazaran daha başka hususiyet arz etmektedir. Esasen kamulaştırılarak dağıtılacak topraklarda mülkiyet bakımından ihtisas birincilerin hilâfına olarak, hususî şahıslarda bulunmaktadır.

25 — Kamulaştırmaya tâbi tutularak dağıtılan topraklara mütedair incelediğimiz bu muaddel hükümler kanunun bu konudaki eski hükümlerine nazaran oldukça değişiklik arz etmektedirler.

Gerçekten kanunun 15 inci maddesinin eski hükümlerine göre kamulaştırılacak arazinin toprak dağıtımına yeter miktarda olup oimadığı Bakanlar Kurulu kararı ile belli edilerek toprak bölgeleri, geniş topraklı ve dar topraklı bölgeler olmak üzere ilân olunmakta idiler.

a) Geniş topraklı bölgelerde bulunan toprakların ancak 5000 dönümden fazlası kamulaştırmağa tâbi tutulmakta idi.

b) Dar topraklı bölgelerde ise, 2000 dönümden fazla olan toprakların kamulaştırılması cihetine gidilmekte idi. Yalnız dar bölgelerdeki topraklar, sahibi tarafından ve düzenli bir şekilde işletiliyorlarsa, bu takdirde bu kabil toprakların ancak 5000 dönümden fazlası kamulaştırılabiliyordu. Dikkat edilirse izahını yaptığımız bu mülga hükümler esas itibariyle kanunun evvelce gördüğümüz muaddel hükümlerine çok benzetmektedirler. Fakat bütün bu eski hükümleri, icabında hiç bir şekilde nazarı itibare almayan ve kanunun 17 nci maddesinde yer alan bir başka hüküm mevcut idi.

Üga edilmiş olan sözü geçen 17 nci madde hüknü şöyle idi:

«Topraksız veya az topraklı olan ortakçılar, kiracılar, veya tarım işçileri tarafından işlenmekte bulunan arazi, o bölgede 39 uncu madde gereğince dağıtmaya esas tutulan miktarın kendi seçtiği yerde üç katı sahibine bırakılmak şartıyla yukarıda yazılı çiftçi ve işçilere dağıtılmak üzere kamulaştırılabilir. Sahibine bırakılacak olan arazi 50 dönümden

aşağı olamaz. Bu madde hükmünün uygulanmasında 15 ve 16 ncı maddelerin hükümleri işlemez. Geçici mevsim işçileri hakkında bu hüküm uygulanmaz. İşçinin geçici mevsim işçisi olup olmadığını Tarım Bakanlığı belli eder».

Görülüyor ki, bu madde ile icabında arazinin 50 dönümden yukarı olan bütün kısımları 5000 - 2000 dönüm tefriki ve kaidesi hiç nazara alınmadan kamulaştırılabilmektedir. Bu hüküm esasen kanunun diğer hükümlerine uymamakta ve onlar arasındaki ahengi bozmakta idi²³. Buna sebep de kanun hazırlanırken böyle bir hükmü ihtiva etmemesi idi. Gerçekten mülga 17 nci madde hükmü kanuna sonradan, uzun münakaşalar ve bazı siyasi görüşler neticesinde ithal olunmuştu. Bu 17 nci madde hükümleri Çiftçiyi Topraklandırma Kanununda 22/3/1950 tarihli ve 5618 sayılı kanun ile yapılan tadilat neticesinde evvelce de işaret olunduğu veçhile çıkarılmıştır.

Buraya kadar yapmış olduğumuz incelemelerle, Çiftçiyi Topraklandırma Kanununun sistematiğini, gayelerini, umumî kısmında yer alan kaide ve esaslarını ve dağıtılacak topraklara terettüp eden hükümleri görmüş bulunmaktayız [*].

Bülent Köprülü

23) Ebül'ülâ Mardin, a. g. e., sah. 105 ve Sn.

[*] Bir diğer yazımızda, Çiftçiyi Topraklandırma Kanununun sair hükümlerini izah etmeğe çalışacağız.